

ยล (เบตง)

1

2519

วิจิตรศิลป์

วิทยวิธีเปิดอาคารที่ทำการ ศาลจังหวัดเบตง

ยล (เบตง)

1

2519

วันเสาร์ที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๙

เลขทะเบียน..... 237
 เลขหมู่..... 2519
 วันเดือนปี.....

พ ร ะ ส ี ก

ในพิธีเปิดอาคารที่ทำการ
 ศาลจังหวัดเบตง

วันเสาร์ที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘

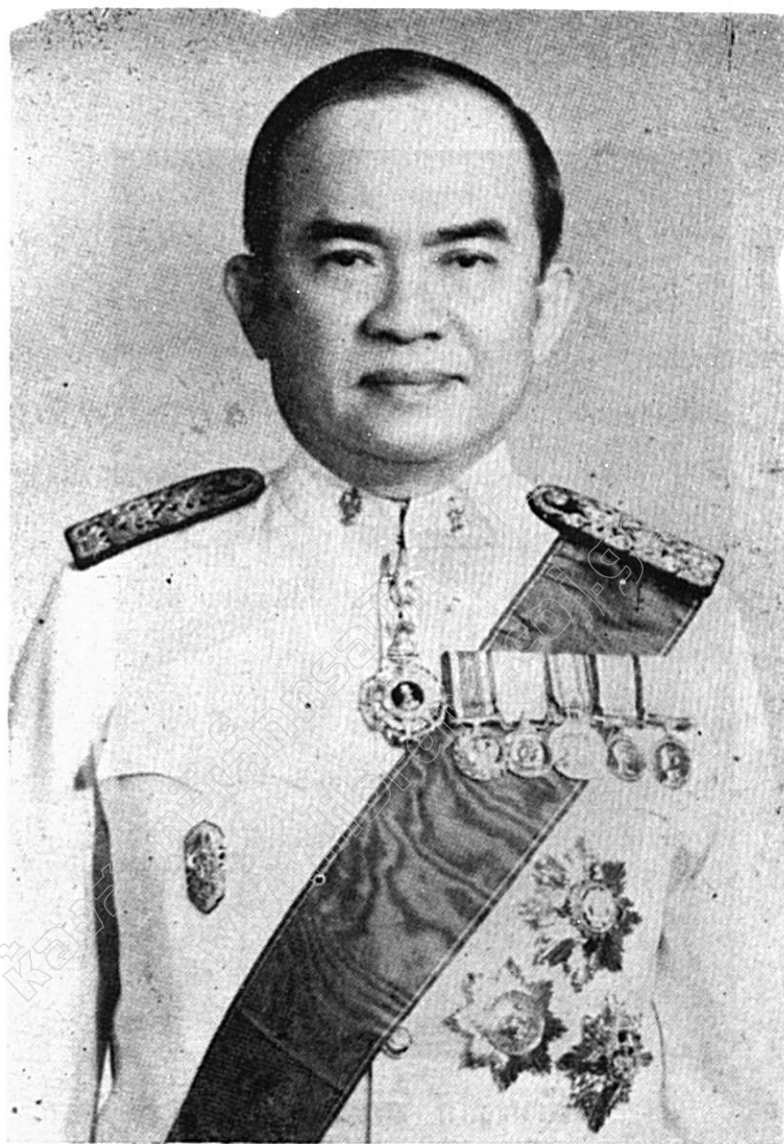
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

และ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

นายสุธรรม ภัทราคม
 ประธานศาลฎีกา
ประธานคณะกรรมการตุลาการ

นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

นายชวน หลีกภัย
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม

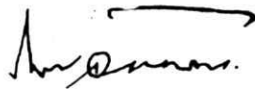
นายศิริ อติโพธิ
ปลัดกระทรวงยุติธรรม

คำขวัญ

อาคารที่ทำการศาล ก็เรียกว่า “ศาล” หรือว่าจะเรียกให้เต็มก็เรียกว่า “ศาลยุติธรรม” และถ้าจะเรียกให้สมบูรณ์ยิ่งกว่า ก็เรียกว่า “ศาลสถิตยุติธรรม” ส่วนผู้พิพากษาศาลการผู้พิจารณาคดี ก็เรียกว่า “ศาล”

ศาลในรูปตัวบุคคล คือผู้พิพากษาศาลการ ย่อมยึดมั่นในความสุขยุติธรรมเป็นที่ตั้ง ยังประโยชน์สุขให้บังเกิดแก่บ้านเมืองฉนั้นใด อาคารที่ทำการศาล ก็ย่อมจะต้องอาศัยความมั่นคงโอโถงเป็นสง่า ให้สมกับความที่ว่าเป็นศาลสถิตยุติธรรม อันประสิทธิ์ประสาทความบริสุทธิ์ยุติธรรมให้บังเกิดขึ้นในบ้านเมืองโดยสมบูรณ์ฉนั้น

เนื่องในวันพิธีเปิดศาลจังหวัดเบตงหลังใหม่นี้ อันเป็นอาคารที่โอโถงกว้างขวางมั่นคงแข็งแรงสง่างามและภูมิฐานยิ่ง กระผมขอตั้งจิตอธิษฐานด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย ขอให้อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงหลังนี้ จะมีอายุยืนนานถาวรเป็นศาลสถิตยุติธรรมที่อำนวยความสะดวกในความยุติธรรมให้แก่อาณาประชาราษฎร์ในทางอรรถคดี อันเป็นที่มาของประโยชน์สุขและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองตราบนานเท่านานด้วยเทอญ.

(นายโกศล อนันตพงศ์)

อัยการพิเศษประจำเขต ๘

คำขวัญ

เกียรติคุณแห่งศาล คือ เป็นที่สถิตความยุติธรรม
ศรัทธาแห่งศาล คือ ศักดิ์ศรีที่ได้รับการพิจารณาตัดสิน โดยปราศจากอคติ
ความสถาพรแห่งศาล คือ ความเชื่อมั่นในคุณธรรม และมนุษยธรรม
ขอให้ศาลจังหวัดเบตง คงเจริญด้วยเกียรติคุณ ศรัทธา และมีความสถาพร
ตลอดกาลนาน.

ร. วัฒนาร

(นายเสน่ห์ วัฒนาร)
ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา

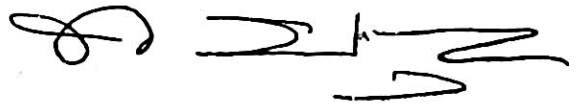
คำขวัญ

เนื่องจากอำเภอเบตง เป็นอำเภอชายแดน มีชาวต่างประเทศเข้าออกเป็น ประจำสถานที่ราชการของหน่วยราชการต่าง ๆ บางหน่วยเป็นอาคารถาวร เฉพาะอย่างยิ่ง ศาลจังหวัดเบตงเดิมอาคารไม้ถาวร และสมศักดิ์ศรีของสถาบัน

บัดนี้ กระทรวงยุติธรรม ได้ทำการก่อสร้างอาคารชั้นใหม่สง่างาม เป็นการ เสริมสร้างภาพพจน์ให้กับสถาบันแห่งความยุติธรรม ทั้งสร้างความเกรงขามให้กับผู้ กระทำผิดกฎหมาย ประเทศชาติจะอยู่รอดเมื่อประชาชนเคารพตามกฎหมาย ศาลเป็นสถาบัน สุดท้ายซึ่งดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม จึงขอให้สถาบันแห่งนี้ จงรักษาไว้เพื่อความอยู่รอด ของประเทศชาติสืบไป

ขอแสดงความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ศาลจังหวัด ได้ลงรากฐานอันมั่นคงแล้ว และ ในโอกาสอันน้อมระลึกอาวธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก จงช่วย ค้ำครองและดลบันดาลให้สถาบันแห่งนี้พร้อมด้วยคณะเจ้าหน้าที่ตลอดครอบครัว จงมีความ สุขความเจริญรุ่งเรืองสถาพรสืบไป

พล.ต.ต.

(หงส์ศักดิ์ ประยุทธรพาล)

รักษากรในตำแหน่งผู้บัญชาการตำรวจภูธร ๔

ศาลจังหวัดเบตง

งบประมาณค่าก่อสร้าง เงิน ๓,๐๕๓,๐๐๐ บาท

นายศิริ อติโพธิ ปลัดกระทรวงยุติธรรม

ประธานพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙

นายชวน หลีกภัย รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม

ประธานพิธีเปิดอาคารศาล เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๓๙

คณะกรรมการตรวจการก่อสร้าง

นายชุมพล จันทราทิพย์

นายวิไล ปานะบุตร

นายประศาสน์ ชำรงกาญจน์

นายเสงี่ยม กษาราร

นายประศาสน์ สิงขมานันท์

นายประดิษฐ์ ทรงฤกษ์

นายทองจุล สิงห์กุล

อธิบดีผู้พิพากษาศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง

ผู้พิพากษาศาลจังหวัดเบตง

นายช่างพิเศษ กองแบบแผน กรมโยธาธิการ

ผู้ควบคุมการก่อสร้าง

นายสถิตย์ ธรรมตันต์

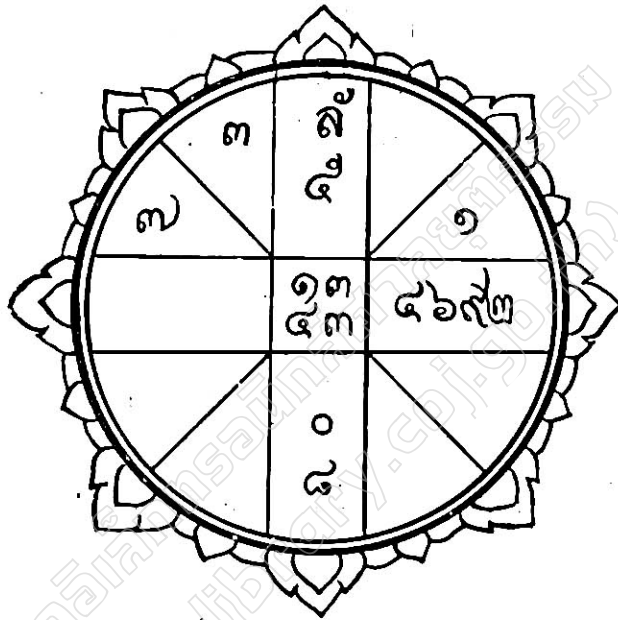
ช่างโท กองก่อสร้าง กรมโยธาธิการ

ผู้รับเหมาก่อสร้าง

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุวรรณกิจและก่อสร้าง จังหวัดยะลา

ดวงศิลาฤกษ์ศาลจังหวัดเบตง

สุตีกาล ณ ๕๑๓ ก่ำ ปเถาะ

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕

เริ่มฤกษ์ เวลา ๕.๐๐ น. สดฤกษ์ เวลา ๕.๑๕ น.

หลุมเอก (เสาเอก) อยู่ทิศเหนือ

ลักณาสถิตยราศรี เมษ ๖ เเกาะ ปญจม นวาศ์ ๖ ปฐมตรียางค์ ๓

เสวย อัสวีณี นักษัตฤกษ์ ประกอบด้วย ทลิตโท แห่งฤกษ์

คำกล่าวรายงาน

โดย

นายประศาสน์ อารังกาญจน์ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง
ในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตง

ณ วันพฤหัสบดี ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

กราบเรียน ท่านปลัดกระทรวงยุติธรรม

ข้าพเจ้าและบรรดาข้าราชการศาลจังหวัดเบตง ตลอดจนผู้มีเกียรติที่มาร่วมในงาน รู้สึกเป็นเกียรติและปิติยินดีอย่างยิ่งที่ท่านปลัดกระทรวงยุติธรรมได้กรุณามาเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์ อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงหลังใหม่ในวันนี้

อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงหลังเก่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวได้ถุนสูง มีห้องพิจารณา ๒ ห้อง ในปัจจุบันตัวอาคารศาลชำรุดทรุดโทรมและคับแคบไม่สะดวกแก่การปฏิบัติราชการ กระทรวงยุติธรรมจึงได้พิจารณาดำเนินการของงบประมาณสร้างอาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงขึ้นใหม่ และได้รับอนุมัติงบประมาณให้ทำการก่อสร้างได้ตามที่ขอ ข้าพเจ้าและบรรดาข้าราชการศาลจังหวัดเบตง ตลอดจนข้าราชการฝ่ายอื่นและพ่อค้าประชาชนต่างมีความยินดีและซาบซึ้งในความกรุณาของกระทรวงยุติธรรมและรัฐบาลเป็นอย่างยิ่ง

อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงที่จะสร้างใหม่เป็นตึกสองชั้น ขนาด ๔ บัลลังก์ หลังคาทรงไทย สร้างในที่ดินราชพัสดุในความครอบครองของกระทรวงยุติธรรม แปลงที่ทำการปลูกสร้างอาคารที่ทำการศาลหลังเดิม ห้างหุ้นส่วนจำกัดสุวรรณวงกิจและก่อสร้างเป็นผู้ประมูลก่อสร้างได้ในราคา ๓,๐๕๓,๐๐๐ บาท กำหนดทำการก่อสร้างแล้วเสร็จตามสัญญาภายในวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘ ในการก่อสร้างนี้กระทรวงยุติธรรมได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากกรมโยธาธิการซึ่งเป็นผู้ออกแบบแปลนและรายการก่อสร้าง ตลอดจนนายช่างมาดูแลควบคุมการก่อสร้างให้

บัดนี้ ได้เวลาอันเป็นอุดมมงคลฤกษ์แล้ว ข้าพเจ้าขอกราบเรียนเชิญท่านปลัด
กระทรวงยุติธรรม ได้โปรดประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงหลังใหม่
เพื่อเป็นสิริมงคลแก่อาคาร[†]สถิตยุติธรรม ในอันที่จะได้ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมแก่
ประชาชนสืบไป ^{†๑๖}

นายประศาสน์ อารังกาญจน์ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง กล่าวรายงานในพิธีวางศิลาฤกษ์
ศาลจังหวัดเบตง เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

คำกล่าวตอบ

โดย

นายศิริ อติโพธิ ปลัดกระทรวงยุติธรรม
ในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตง

ณ วันพฤหัสบดี ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

ที่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง และท่านผู้เกียรติทั้งหลาย

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติและมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้มีโอกาสมาประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงหลังใหม่ในวันนี้

กระทรวงยุติธรรมได้ตระหนักเป็นอย่างดีเสมอมาว่า ศาลยุติธรรมเป็นที่ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมแก่ประชาชน จึงสมควรมีอาคารที่ทำการอันกว้างขวาง สะดวกงาม เพื่อสะดวกแก่การปฏิบัติราชการ กระทรวงยุติธรรมถือว่ามีภาระหน้าที่ส่วนหนึ่งในการจัดให้มีอาคารให้เหมาะสม จึงได้ดำเนินการให้งานก่อสร้างอาคารศาลสำเร็จลุล่วงมา ตามกำลังงบประมาณที่ได้รับอนุมัติ ตามรายงานของท่านผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง ปรากฏว่า อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงหลังเดิมคับแคบและชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา สมควรที่จะต้องก่อสร้างขึ้นใหม่ กระทรวงยุติธรรมจึงได้ขออนุมัติงบประมาณก่อสร้างอาคารศาลใหม่ และได้รับอนุมัติเงินจำนวน ๓,๐๕๓,๐๐๐ บาท เป็นค่าก่อสร้างอาคารที่ทำการศาล เมื่อการก่อสร้างสำเร็จแล้ว อาคารศาลหลังนี้จะเป็นสถานที่ราชการที่สง่างามเหมาะสมที่จะเป็นอาคารที่ทำการศาลยุติธรรม ขอให้ท่านผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง และกรรมการตรวจการก่อสร้าง ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้โปรดช่วยกันเอาใจใส่ควบคุมดูแลให้การก่อสร้างสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีสมควรพิจารณาของทางราชการ อนึ่ง ตามที่ท่านผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง ได้รายงานว่างบประมาณได้มีส่วนช่วยเหลือในการก่อสร้างช่วยเหลือในการก่อสร้างครั้งนี้ ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณกรมโยธาธิการ นายช่างเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องและทุกท่านที่มีส่วนร่วมช่วยเหลือในการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

บัดนี้ ได้เวลาอันเป็นศุภฤกษ์มงคลกาลแล้ว ข้าพเจ้าจะได้ประกอบพิธีวางศิลา
ฤกษ์อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงที่ก่อสร้างใหม่นี้ และขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย
และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก ได้โปรดดลบันดาลให้การก่อสร้างอาคารที่ทำการศาล
จังหวัดเบตงหลังใหม่นี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยเพื่อใช้เป็นสถานที่ประสิทธิ์ประสาท
ความยุติธรรมแก่ประชาชนสืบไป

นายศิริ อติโพธิ ปลัดกระทรวงยุติธรรม ประธานพิธี กล่าวตอบในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการ
ศาลจังหวัดเบตง เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

พิธีสงฆ์ในวันวางศลาฤกษ์

หตุมศลาฤกษ์ศาลจังหวัดเบตง

ประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตง

อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๘ ในพิธีวางศิลาฤกษ์

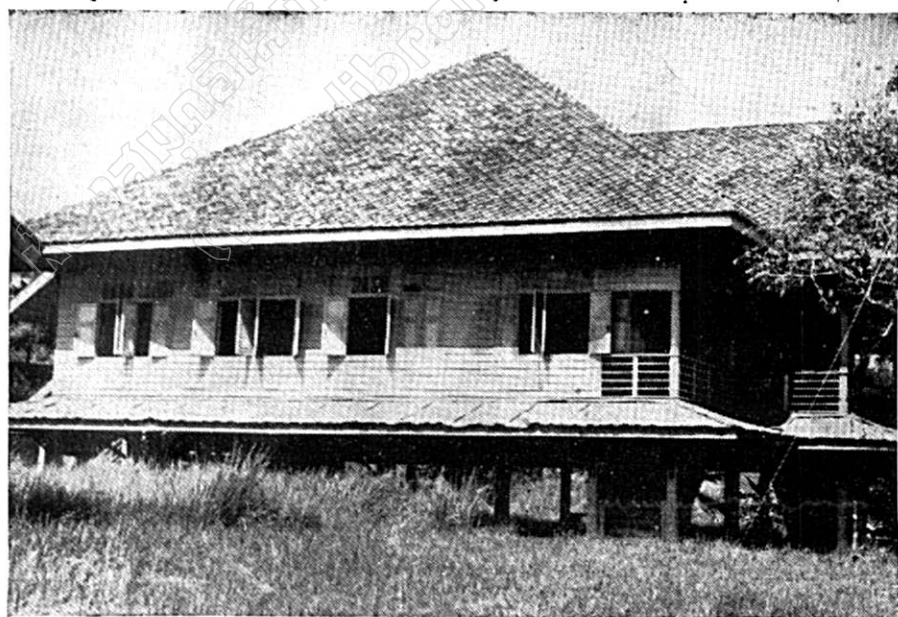

อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงหลังใหม่

อาคารทำการศาลจังหวัดเบตงเก่า

ประวัติความเป็นมาของศาลจังหวัดเบตง

รวบรวมโดย นายประศาสน์ อารังกาญจน์

อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง

อำเภอเบตงเป็นอำเภอที่สำคัญโดยอยู่ชายแดน แต่ตั้งอยู่ไกลจากที่ตั้ง จังหวัดยะลา สมัยก่อนการติดต่อกับศาลจังหวัดยะลาลำบากมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ จึงได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงเบตงขึ้น เพื่อพิจารณาพิพากษา กติชนที่เกิดขึ้นในเขตอำเภอเบตง ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน พระราชบัญญัติดังกล่าว บัญญัติให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม มีอำนาจออก กฎกระทรวงกำหนดวันที่จะเริ่มเปิดศาลแขวงเบตง เพื่อทำการพิจารณาพิพากษา กติชนได้

ต่อมาวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๔๙๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้ออก กฎกระทรวงให้เปิดศาลแขวงเบตง เพื่อทำการพิจารณาพิพากษากติชน ตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน ๒๔๙๒ เป็นต้นไป ในวันดังกล่าวได้มีพิธีเปิดศาลแขวงเบตงโดย หลวงจำรูญเนติศาสตร์ ข้าราชการยุติธรรม (ภาคใต้) เป็นประธานในพิธี

แม้จะได้จัดตั้งศาลแขวงขึ้นที่อำเภอเบตงดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่บรรดาคดีที่เกิดขึ้นในเขตอำเภอเบตงและเกินอำนาจศาลแขวงเบตงที่จะพิจารณาพิพากษาคดีได้ คดีเหล่านั้น จะต้องไปฟ้องร้องและต่อสู้คดีกันที่ศาลจังหวัดยะลา ด้วยเหตุนี้ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ จึงได้มี พระราชบัญญัติยกฐานะศาลแขวงเบตงเป็นศาลจังหวัด ทั้งนี้เพื่อที่จะให้มีอำนาจพิจารณา พิพากษาคดีได้ทุก ๆ บัญญัติห้ามย่ำ เพราะจะเป็นการสะดวกแก่ประชาชนทั้งหลายซึ่งมีคดีพิพาท ซึ่งกันและกัน หรือผู้เกี่ยวข้องของคดี เช่นเป็นพยานจะไม่ต้องไปถึงศาลจังหวัดยะลา ต่อ

มาได้มีพระราชกฤษฎีกาให้เปิดศาลแขวงเบตงเป็นศาลจังหวัด เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีได้
 ทุกบทกฎหมาย ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๔ ในวันดังกล่าวได้มีพิธีเปิดศาลจังหวัด
 เบตงโดยหลวงสิริศาสตร์ประสิทธิ์ เป็นประธานในพิธี

จากหลักฐานที่อ้างถึงดังกล่าวข้างต้นจึงเห็นได้ว่า ในระยะแรกได้เปิดเป็นศาล
 แขวงเบตงก่อน ต่อมาได้ยกฐานะศาลแขวงเบตงเป็นศาลจังหวัด สำหรับอาคารที่ทำการ
 ศาลในขณะนั้น จากการค้นหาหลักฐานไม่ปรากฏว่าเริ่มสร้างเมื่อใด จากการสอบถามคน
 เก่าแก่ได้ความว่า อาคารที่ทำการศาลสร้างในปีที่เปิดศาลแขวงเบตง คือ ปี พ.ศ. ๒๔๗๒
 นับถึงปัจจุบันนี้เป็นเวลานานถึง ๓๖ ปีเศษ

อาคารที่ทำการศาลหลังเก่าสร้างในที่ดินราชพัสดุ ในความครอบครองของกระ
 ทรวงยุติธรรม เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูงหลังคามุงกระเบื้อง ชันล่างเปิดตลอดและ
 ตรงมุม เป็นห้องขัง ๑ ห้อง ซินบนมบนใต้ชั้นสองทาง คือบันไดหน้าอาคารสำหรับเจ้าหน้าที่
 และคู่ความตลอดจนบุคคลทั่วไป ที่มาทำการติดต่อกับศาล สำหรับบันไดด้านหลังสำหรับ
 ผู้พิพากษา ซินบนแบ่งออกเป็นสี่ห้องคือ ห้องพิจารณาคดี ๒ ห้อง ห้องธุรการเจ้าหน้าที่
 และจำคุก ๑ ห้อง ห้องผู้พิพากษา ๑ ห้อง ในปัจจุบันตัวอาคารศาลคับแคบและชำรุด
 ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา สมควรที่จะต้องก่อสร้างขึ้นใหม่ กระทรวงยุติธรรมจึงได้พิจารณา
 ดำเนินการของงบประมาณสร้างอาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงชั้นใหม่ และได้รับงบประมาณ
 ให้ทำการก่อสร้างได้ตามที่ขอ

อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงที่สร้างใหม่เป็นตึก ๒ ชั้น ขนาด ๕ บัลลังก์
 (ตามแบบแปลนมี ๕ บัลลังก์) พร้อมด้วยเครื่องครุภัณฑ์ศาล เสาธง ถนนและรั้ว หลังคา
 ทรงไทย ปลูกสร้างอาคารที่ทำการศาลหลังเดิม ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุวรรณวนกิจและก่อสร้าง
 เป็นผู้ประมูลก่อสร้างได้ในราคา ๓,๐๕๓,๐๐๐ บาท กำหนดทำการก่อสร้างแล้วเสร็จตาม

ทางราชการได้จัดพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙ โดยท่าน ศิริ อติโพธิ ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานในพิธี ในการจัดพิธีวางศิลาฤกษ์ นอกจากเพื่อเป็นศิริมงคลแก่อาคารสถานที่แล้ว ยังเป็นโอกาสให้ผู้เป็นประธานในพิธีได้พบปะกับ ข้าราชการศาลจังหวัดเบตง รวมทั้งในศาลต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงด้วย

อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงหลังใหม่นี้ มีความมั่นคงแข็งแรงและ
 สว่างงามสมกับเป็นสถาบันที่จะประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมให้แก่ประชาชนสืบไป
 ภายภาคหน้า

ทำเนียบ ศาลแขวงเบตง

ผู้พิพากษา
จำศาล

พ.ศ. ๒๔๘๒

หลวงสิริศาสตร์ประสิทธิ์
นายอุทัย สุกนิตย์

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
จำศาล

พ.ศ. ๒๔๘๓

หลวงสิริศาสตร์ประสิทธิ์
นายอุทัย สุกนิตย์

ทำเนียบ ศาลจังหวัดเบตง

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
จำศาล

พ.ศ. ๒๔๘๔

หลวงสิริศาสตร์ประสิทธิ์
นายจำรัส ศึกษากิจ
(ว่าง)
นายบุญนาค สมรรถไธ

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
จำศาล

พ.ศ. ๒๔๘๕

หลวงสิริศาสตร์ประสิทธิ์
นายจำรัส ศึกษากิจ
(ว่าง)
นายบุญนาค สมรรถไธ

พ.ศ. ๒๔๘๖

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
จำศาล

นายคราม สีวาระวิโรจน์
นายสุพรรณ อยู่เกษ
(ว่าง)
นายสมน สมรรถโท

พ.ศ. ๒๔๘๖

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
จำศาล

นายคราม สีวาระวิโรจน์
นายสุพรรณ อยู่เกษ
(ว่าง)
นายสมน สมรรถโท

พ.ศ. ๒๔๘๘

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
จำศาล

นายพยุ่ง วัฒนวิกรณ์
นายสุพรรณ อยู่เกษ
—
นายสมน สมรรถโท

พ.ศ. ๒๔๘๙

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
จำศาล

นายพยุ่ง วัฒนวิกรณ์
นายสุพรรณ อยู่เกษ
—
นายสมน สมรรถโท

พ.ศ. ๒๔๙๐

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
จำศาล

นายวิจารณ์ มูลสวัสดิ์
นายวิกรม เมลาณนท์

นายเหมือน สุนทรปฏิภาณ

พ.ศ. ๒๔๙๑

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

นายจวน เจียรนัย
นายวิกรม เมลาณนท์
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน
นายเหมือน สุนทรปฏิภาณ

พ.ศ. ๒๔๙๒

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

นายจวน เจียรนัย
นายวิกรม เมลาณนท์
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน
นายเหมือน สุนทรปฏิภาณ

พ.ศ. ๒๔๙๓

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

นายกิตติ สีนันทน์
หม่อมราชวงศ์หุน ศรีวัชร
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน
นายเหมือน สุนทรปฏิภาณ

พ.ศ. ๒๔๙๔

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล

นายกิตติ สีนันทน์

ผู้พิพากษา

หม่อมราชวงศ์หุ่น ศรีธวัช

คณะตุลาการ

นายหะยีหะมะ แว

คณะตุลาการ

นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน

จำศาล

นายเหมือน สุนทรปฏิภาณ

พ.ศ. ๒๔๙๕

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล

นายบุญตเกียรติ อรรถนกะ

ผู้พิพากษา

นายมงคล วลัยะเพียร

คณะตุลาการ

นายหะยีหะมะ แว

คณะตุลาการ

นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน

จำศาล

นายเหมือน สุนทรปฏิภาณ

พ.ศ. ๒๔๙๖

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล

นายสไล วรรณพินิจ

ผู้พิพากษา

(ว่าง)

คณะตุลาการ

นายหะยีหะมะ แว

คณะตุลาการ

นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน

จำศาล

นายเหมือน สุนทรปฏิภาณ

พ.ศ. ๒๔๙๗

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล

นายศิริ กลัมพะสุต

ผู้พิพากษา

นายประกาศ บุญโสม

คณะตุลาการ

นายหะยีหะมะ แว

คณะตุลาการ

นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน

จำศาล

นายเหมือน สุนทรปฏิภาณ

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

พ.ศ. ๒๔๙๘

นายจำเนียร บุญผละ
นายประกาศ บุญโสม
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบ็ญหวาน
นายเหมือน สุนทรปฎิภาค

พ.ศ. ๒๔๙๙

นายจำเนียร บุญผละ
นายปรีชา วิลาวรรณ
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบ็ญหวาน
(ว่าง)

พ.ศ. ๒๕๐๐

นายอาทิตย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา
นายปรีชา วิลาวรรณ
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบ็ญหวาน
นายวิรัช รัตนโกมล

พ.ศ. ๒๕๐๑

นายอาทิตย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา
นายอุทิศ บุญชู
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบ็ญหวาน
นายวิรัช รัตนโกมล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

พ.ศ. ๒๕๐๒

นายแล โกมารทัต
นายอูทิศ บุญชู
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน
นายวิรัช รัดนโกมล

พ.ศ. ๒๕๐๓

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

นายแล โกมารทัต
นายสวัสดิ์ โปธิพานิช
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน
(ว่าง)

พ.ศ. ๒๕๐๔

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

นายประถม วิเชียรเนตร
นายสวัสดิ์ โปธิพานิช
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน
นายวิบูลย์ จันทโรจวงศ์

พ.ศ. ๒๕๐๕

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

นายประถม วิเชียรเนตร
นายสวัสดิ์ โปธิพานิช
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบญหวาน
นายวิบูลย์ จันทโรจวงศ์

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
ผู้พิพากษา
คณะตุลาการ
คณะตุลาการ
จำศาล

พ.ศ. ๒๕๐๖

นายเน้น อนุโรจน์
นายปลิว พลชัย
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบ็ญหาวัน
(ว่าง)

พ.ศ. ๒๕๐๗

นายเน้น อนุโรจน์
นายปลิว พลชัย
นายหะยีหะมะ แว
นายหะยีสะมาแอ เบ็ญหาวัน
(ว่าง)

พ.ศ. ๒๕๐๘

นายเน้น อนุโรจน์
นายปลิว พลชัย
นายหะยีสะมาแอ เบ็ญหาวัน
(ว่าง)
นายประสิทธิ์ ทังจันทร์

พ.ศ. ๒๕๐๙

นายไพศาล วิบูลศิลป์
นายบุญส่ง วรรณกลาง
นายหะยีสะมาแอ เบ็ญหาวัน
(ว่าง)
นายประสิทธิ์ ทังจันทร์

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ
 คณะตุลาการ
 จำศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ
 คณะตุลาการ
 จำศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ
 คณะตุลาการ
 จำศาล

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ
 คณะตุลาการ
 จำศาล

พ.ศ. ๒๕๑๐

นายอาจ ปัญญาดี
 นายวิชัย บุญอินทร์
 นายหะยีสะมะแอ เบ็ญหาวัน
 นายหะยีแวดาโอ๊ะ แว
 นายพิบูลย์ ปราชญ์นคร

พ.ศ. ๒๕๑๑

นายพิพัฒน์ จักรางกูร
 นายสุทธิ อินทุเศรษฐ
 นายหะยีสะมะแอ เบ็ญหาวัน
 นายหะยีแวดาโอ๊ะ แว
 นายพิบูลย์ ปราชญ์นคร

พ.ศ. ๒๕๑๒

นายสุรรัตน์ ศรีอนุพันธ์
 นายสุทธิ อินทุเศรษฐ
 นายหะยีสะมะแอ เบ็ญหาวัน
 นายหะยีแวดาโอ๊ะ แว
 นายพิบูลย์ ปราชญ์นคร

พ.ศ. ๒๕๑๓

นายเฉลิม การปลื้มจิตต์
 นายสุทธิ อินทุเศรษฐ
 นายหะยีสะมะแอ เบ็ญหาวัน
 นายหะยีแวดาโอ๊ะ แว
 (ว่าง)

พ.ศ. ๒๕๑๔

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ
 คณะตุลาการ
 จำศาล

นายชยากร ถายะพังก์
 นายสุประดิษฐ์ หุตะสิงห์
 นายหะยีสะมะแอ เบ็ญหาวัน
 นายหะยีเวดาโอ๊ะ แว
 นายศักดิ์ ผิระสมบัติ

พ.ศ. ๒๕๑๕

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ
 คณะตุลาการ
 จำศาล

นายอรุณ ศิลปวิวัฒน์
 นายอนันต์ ไรจน์เนื่องนิตย์
 นายแสงยม กษาร
 นายหะยีสะมะแอ เบ็ญหาวัน
 นายหะยีเวดาโอ๊ะ แว
 นายทวีศักดิ์ อักษรพาลี

พ.ศ. ๒๕๑๖

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ
 คณะตุลาการ
 จำศาล

นายณรงค์ จำเดิมเผด็จศึก
 นายแสงยม กษาร
 (ว่าง)
 นายหะยีสะมะแอ เบ็ญหาวัน
 นายหะยีเวดาโอ๊ะ แว
 นายทวีศักดิ์ อักษรพาลี

พ.ศ. ๒๕๑๓

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ
 คณะตุลาการ
 จำคุก

นายชยพร ชรัสตรา
 นายแสงยม กษาร
 (ว่าง)

นายจำรัส เหล่าเมือง

พ.ศ. ๒๕๑๔

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ

นายประศาสน์ ชำรงกาญจน์
 นายประศาสน์ ศิงฆมานันท์
 (ว่าง)

นายหะยีแวมะ หะยีวันอาหมัด ฮูเซ็น

คณะตุลาการ
 จำคุก

ปานกาเซ็ง
 นายอาซิส เบ็ญหวาน
 นายพรมมา กาแพง

พ.ศ. ๒๕๑๕

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
 ผู้พิพากษา
 คณะตุลาการ

นายเสมอ อินทรศักดิ์
 นายประดิษฐ์ ทรงฤกษ์
 นายหะยีแวมะ หะยีวันอาหมัด ฮูเซ็น
 ปานกาเซ็ง

คณะตุลาการ
 จำคุก

นายอาซิส เบ็ญหวาน
 นายพรมมา กาแพง

เบตงเมื่อสมัย ๓๓ ปีล่วงมาแล้ว

โดย นายคร้าม สิวาธะวิโรจน์

อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง

เบตงเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดยะลา มีพลเมืองเป็นมลายูและจีนราว ๘๐ % เป็นคนไทยราว ๒๐ % ใช้ภาษามลายูเป็นส่วนใหญ่ เงินที่ใช้กันในตลาดโดยมากเป็นเงินเหรียญที่ใช้กันอยู่ในมลายู อำเภอเบตงอยู่ห่างตัวจังหวัดเป็นระยะทางประมาณ ๑๓๐ กิโลเมตร เป็นอำเภอชายแดน อาณาเขตติดต่อกับไทรบุรีแห่งประเทศมาเลเซีย ทางราชการถือว่าเป็นอำเภอสำคัญอยู่มาก ผู้เป็นหัวหน้าเป็นใหญ่ในอำเภอนี้มีตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการอำเภอ ผิดกับอำเภออื่นๆ ซึ่งเรียกว่านายอำเภอ

เนื่องจากเป็นอำเภอที่มีความสำคัญ รัฐบาลจึงจัดตั้งศาลชั้นต้นหากจากศาลจังหวัดยะลามีชื่อว่า ศาลจังหวัดเบตง พิจารณาพิพากษาคดีซึ่งเกิดขึ้นในอำเภอเบตง แต่มีอำนาจในการพิจารณาเท่าเทียมกับศาลจังหวัดยะลา มีผู้พิพากษาสองนาย อย่างศาลจังหวัดยะลา คือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลกับผู้พิพากษาอีกนายหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ อยู่ในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา มีประกาศใช้กฎหมายการศึกษาว่าราชการ ศาลเบตงทำหน้าที่ศาลมณฑลทหารบกที่ ๕ องค์คณะผู้พิพากษาศาลทหารต้องมีผู้พิพากษา ๓ นาย เมื่อมีคดีจะต้องขึ้นศาลทหาร ต้องขอผู้พิพากษาจากศาลจังหวัดยะลาหรือศาลจังหวัดสงขลา มาช่วย ๑ นาย เพื่อให้ครบคณะ

ศาลจังหวัดเบตงตั้งอยู่ริมถนนใหญ่ ด้านหน้าเป็นสนาม ด้านหลังเป็นป่าสวนยาง ทำให้รู้สึกว่่าค่อนข้างจะเปลี่ยวไปสักหน่อย จากถนนใหญ่ไปศาลต้องไปตามถนนดินราว ๓๐ เมตร ถ้าฝนตกก็แฉะเลอะเทอะ ตัวศาลเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวสูงราว ๒ เมตร ได้ถูกศาลเป็นพนดิน หลังคามุงสังกะสี มีห้องโถงใหญ่เป็นที่ตั้งบัลลังก์พิจารณาคดี ตอน

หลังเป็นห้องพักผู้พิพากษา อีกห้องหนึ่งเป็นห้องทำงานของจำศาลและเสมียนพนักงาน ซึ่งมีเสมียน ๑ คน เสมียนฝึกหัด ๑ คน ล่าม ๑ คน และภารโรง ๑ คน

บ้านพักผู้พิพากษามีเฉพาะบ้านพักหัวหน้าศาลหลังเดียว อยู่ห่างศาลราว ๕๐ เมตร เป็นเรือนไม้สองชั้น ชั้นล่างลาดซีเมนต์ ปล่อยโล่งๆ ไม่มีฝาปิด มีเรือนครัวอยู่ด้านหลัง ผู้พิพากษาอีกท่านหนึ่งไม่มีบ้านพักของหลวง บ้านเช่าดี ๆ ก็หายาก จึงต้องเช่าบ้านอยู่ในตลาด อยู่ในท่าเลที่ไม่สะดวกสบายนัก

ตามปกติศาลเบตงไม่ค่อยมีคดี วันหนึ่งศาลนัดพิจารณาคดีอย่างมาก ๒-๓ เรื่อง บางวันไม่มีนัดเลย มีหนึ่งมีคดีไม่ถึง ๑๐๐ เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นคดีมหรธูและลหุโทษ จำเลยรับสารภาพโดยมาก เรือนจำมีนักโทษน้อยราว ๓-๔ คน บางวันไม่มีนักโทษเลยในเรือนจำ

เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๖ ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งให้ย้ายไปเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง แทนคุณหลวงศิริศาสตร์ประสิทธิ์ ซึ่งย้ายไปเป็นผู้พิพากษาศาลแพ่ง การเดินทางต้องขึ้นรถไฟจากกรุงเทพฯ ไปลงสถานีรถไฟจังหวัดยะลา ต่อจากนั้นเดินทางด้วยรถยนต์ไปอำเภอเบตง ซึ่งมีระยะทางเพียง ๑๓๐ กิโลเมตร แต่ต้องใช้เวลาเดินทางนานถึง ๗-๘ ชั่วโมง ต้องข้ามแม่น้ำตานี ทางราชการได้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำนี้ ลงมือสร้างกว่า ๑๐ ปีแล้ว ยังไม่เสร็จ ต้องใช้แพขนานยนต์รับขน ขนรถลงไปในแพขนานยนต์ และบรรทุกรถพาข้ามแม่น้ำไปส่งท่าอีกฝั่งหนึ่ง เสียเวลาเกือบชั่วโมง (ปัจจุบันสร้างเสร็จแล้ว ไม่ต้องใช้แพขนานยนต์) เมื่อข้ามไปแล้ว รถต้องเลี้ยวไปตามไหล่เขาซึ่งเป็นถนนกว้าง ๕-๖ เมตร อีกฟากหนึ่งของถนนเป็นลำธารลึกลงไปราว ๕๐ เมตร ถ้าคนขับระวังไม่ดีพอ พลัดพลั้งรถมีหวังตกลงไปหักพังคนโดยสารอาจถึงตาย ถนนสายนี้ขนเนินลงเนินสลับกันไป บางตอนเป็นซัดคอกและคดเคี้ยวหลายสิบแห่ง บางตอนแคบรถต้องค่อย ๆ จึงเลี้ยวลำธาร มองดูลงไปลำธารลึกน่าหวาดเสียวมาก เมื่อข้าพเจ้าไปครั้งแรกถึงถนนตอนนั้น คนในรถต้องขอลงจากรถ ปล่อยให้คนขับพารถผ่านพ้นทางนั้นไปก่อน เดินไปประมาณ ๓๐๐ เมตร จึงขึ้นรถต่อไป ระหว่างทางบางตอนมีข้างน้ำออกมายืนชูงวงเกาะเกาะขวางทางก็มี

สมัยสงครามน้ำมันเบนซินหายาก เพื่อประหยัดน้ำมันบางตอนรถวิ่งอยู่บนเนินสูงแล้วลาดลงตามีระยะทางยาวเป็นกิโล ๆ คนขับมักดับเครื่องเข้าเกียร์ว่างปล่อยให้รถวิ่งไปจนถึงที่ราบจึงติดเครื่องต่อไป รัฐบาลหลังว่าปล่อยรถวิ่งจากที่สูงโดยดับเครื่องเข้าเกียร์ว่างนั้นเมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นยากที่จะแก้ไข ไม่อาจบังคับรถได้ทันทั่วทั้ง สู้ติดเครื่องเข้าเกียร์ไว้จะปลอดภัยกว่า

คนที่จะเดินทางถนนสายนี้มักเตรียมอาหารติดตัวไป เพื่อว่ารถเสียกลางทางหรือมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น รถไม่อาจถึงที่หมายได้ตามกำหนดเวลา พอจะมีอาหารกินประทังความหิวไปบ้าง ข้าพเจ้าประสบกับตัวเองครั้งหนึ่ง มาระหว่างทางฝนตก มีต้นยางใหญ่ร่มขวางทาง รถไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงผ่านพ้นไปได้ ต้องหยุดรถรออยู่จนกว่าคนงานของกองทางจะมาช่วย พอคนงานมาถึงก็ตัดต้นยางพังก้านยกหลบเฉียงไปพอที่จะให้รถผ่านไปได้ เสียเวลาตั้ง ๗-๘ ชั่วโมง ต้องใช้อาหารที่เตรียมติดตัวไปแจกจ่ายกันกิน

เมื่อรถไปถึงกิโลเมตรที่ ๔๑ ต่อไปอีก ๔๑ กิโลเมตรจะถึงตลาดเบตง ทางตอนนี้น่ากลัวมาก มีพวกโจรจีนมาคอยดักรุมข่มขู่ปล้นแย่งชิงทรัพย์สินเสบียงอาหารผู้โดยสารเสมอ การเดินทางในเส้นทางสายยะลา-เบตง จึงเสี่ยงภัยมาก

เนื่องจากการเดินทางถนนสายนี้ใช้เวลานานและเสี่ยงภัยมาก คนมีฐานะมั่งคั่งสักหน่อยก็ใช้เส้นทางถนนจากอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ออกทางถนนอำเภอสะเตกา ผ่านเทรบูรีเข้าเบตง เป็นระยะทางสั้นและปลอดภัย แต่ต้องเสียเวลาเรือขนหนังสือเดินทาง

อำเภอเบตงเป็นที่ราบสูง อยู่ระดับเหนือทะเลราว ๒,๐๐๐ ฟุต อากาศโปร่งเย็นสบาย เมื่อข้าพเจ้าเดินทางไปถึงเบตงตรงกับเดือนพฤษภาคม ขณะนั้นอากาศทางกรุงเทพฯ ยังร้อนจัด ทางราชการให้หยุดราชการในวันพุธครั้งวันเป็นพิเศษ เบตงอากาศไม่ร้อนอย่างกรุงเทพฯ แต่พลอยได้หยุดด้วย ตอนกลางคืนอากาศเย็นมาก ต้องนอนห่มผ้า

อาหารที่อำเภอเบตงราคาแพงกว่าอำเภออื่น ๆ กุ้งปลาในท้องที่ไม่ค่อยมี ต้อง
ส่งไปจากจังหวัด ค่าขนส่งรวมเข้าด้วยจึงทำให้ราคาแพง โกโก้เมืองพันธุ์ กวางไส เนื้อนุ่ม
มีมันมาก นิยมกันว่าเป็นโกโก้ที่มีรสดีมาก เครื่องใช้ต่าง ๆ ตลอดทั้งเสื้อผ้ามีราคาถูกกว่า
จังหวัดยะลา เพราะมาจากบึงนังสะตอก ขณะนั้นทางบึงนังข้าวของไม่ต้องเสียภาษี ราคาของจึง
ถูก พวกเบตงมักใช้เวลาว่างเช่น วันหยุดราชการ วันเสาร์อาทิตย์ เดินทางไปเที่ยวบึงนัง
กันมาก อยู่ชายแดนการไปมาหาสู่กันกองตรวจคนเข้าเมืองไม่กวดขันนัก ไม่ต้องมีพาสปอร์ต
ก็ได้

การศึกษาที่เบตงยังด้อยอยู่มาก โรงเรียนชั้นอนุบาลหรือชั้นประถมยังไม่มี
ข้าพเจ้าต้องเอาลูกสองคน อายุได้ ๘-๙ ขวบ ฝากญาติไว้ที่ตัวจังหวัดเพื่อเข้าเรียนใน
โรงเรียนประจำจังหวัด ส่วนคนเล็กอายุยังน้อยมากราว ๓-๔ ขวบ ได้พาไปเบตงด้วย
และได้ฝากเรียนไว้ที่โรงเรียนอำเภอ จัดชั้นเพื่อสอนผู้ใหญ่ที่ยังไม่รู้หนังสือ

เบตงมีภัยที่หนักกลัวอย่างหนึ่งคือโจรจีน พวกนี้สองสามผู้คนได้เป็นจำนวนมาก
หลบซ่อนอยู่ในป่าไกล ๆ ลึกเข้าไป พวกนี้ก่อความสงบวุ่นวายเบตงมาก รถยนต์ที่ไม่มา
ระหว่างจังหวัดยะลา กับอำเภอเบตงมักจะถูกโจรพวกนี้ปล้น นอกจากนั้นยังเรียกเอาอาหาร
ข้าวของเงินทองจากพ่อค้าและเจ้าของสวนยางเบตงเสมอ เคยยกพวกมาโจมตีอำเภอ สถานี
ตำรวจ ได้ต่อสู้กันมีผู้คนล้มตายมาก จึงเป็นที่น่าเกรงขามอยู่ พวกพ่อค้าเกรงกลัวอิทธิพลมาก
ต้องคอยส่งอาหารข้าวของตามที่เรียกร้อง และส่งข่าวการเคลื่อนไหวของเจ้าพนักงานปราบ
ปรามให้พวกโจรจีนรู้เสมอ สายลับของมันก็มี ถ้าใครขัดขืนหรือหักหลังมันจะถูกฆ่าเสีย

เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของอำเภอ เจ้าหน้าที่จึงต้องจัดกองกำลังออกเดิน
สำรวจตรวจตราในท้องที่เป็นประจำ

ครั้งหนึ่งมีผู้ใหญ่อำเภอซึ่งโจรจีนได้ใจว่าเป็นพรรคพวกของมัน เรียกรไ้เงินจาก
พวกพ่อค้าเพื่อส่งไปให้โจรจีน เมื่อเรียกได้เงินแล้วแต่ไม่ส่งไปให้ ทั้งได้บอกการเคลื่อนไหว

ไหวของโจรจีนให้ตำรวจทราบ พวกโจรจีนรู้เข้าก็มีความโกรธแค้นมาก พยายามหาโอกาสที่จะฆ่าผู้ใหญ่บ้านคนนั้นเสีย ทำให้เกิดข้อสงสัยกันว่าพวกโจรจีนจะเข้าปล้นตลาดเบตง ประชาชนมีความหวาดกลัวมาก เจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามก็ต้องระวังกวดขันในการตรวจตราเป็นพิเศษ

ตอนกลางวันพวกเจ้าพนักงานมีตำรวจ ราษฎร รวมทั้งผู้ใหญ่ของโจรจีนหมายหัวไว้ด้วยกัน ๗-๘ คน ออกตรวจท้องที่ เดินเป็นกลุ่มกันไปตามถนนหลังบ้านหัวหน้าศาล ถนนสายนี้เป็นเส้นทางที่โจรจีนใช้ออกจากป่าที่พักไปสู่ตลาด สองข้างของถนนเป็นที่สูง ๒-๓ เมตร จากถนน มีต้นยางและป่าละเมาะ ขณะที่เจ้าหน้าที่เดินตรวจตราอยู่นั้น โจรจีนซึ่งแอบซ่อนอยู่สองข้างถนน ได้ระดมยิงกราดมาที่พวกเจ้าพนักงาน กระสุนถูกพวกนั้นล้มตายไปหลายคน มีรอดอยู่คนเดียวล้มนอนอยู่ในคูริมถนน คนร้ายคงนึกว่าตายแล้ว หรืออาจมองไม่เห็นจึงรอดมาได้ ส่วนพวกที่ล้มกลิ้งอยู่กลางถนนนั้น คนร้ายใช้ปืนตีแทงกระแทกทุบตีซ้ำจนแน่ใจว่าตายแล้ว มีนายร้อยตำรวจตรีซึ่งเป็นอิสลามเป็นหัวหน้า ได้ถูกคนร้ายยิงตายในครั้งนั้นด้วย

วันรุ่งขึ้นข้าพเจ้าไปร่วมทำการชันสูตรศพคนที่ตาย ปรากฏว่าคนหนึ่งเป็นตำรวจมีรอยถูกกระสุนแตกด้านหน้าไปหมด เมื่อถอดเสื้อออกปรากฏว่าที่หน้าอกมีผิวหนังเป็นผื่นแดงเป็นๆ รอยถูกลูกกระสุนปืนไม่ทะลุผิวหนัง ที่คอมีพระแขวนเป็นพระเครื่องหลวงพ่อกวนครปฐม เหตุที่ตายเพราะถูกปืนกระแทกที่หน้าและที่ตา

ทางอำเภอได้ติดต่อขอกำลังจากทางจังหวัด ทางราชการได้ส่งตำรวจและทหารจากจังหวัดสงขลา เพื่อทำการปราบปรามพวกโจรจีน ทางมลายูซึ่งมีเขตติดต่อเบตงและถูกพวกโจรจีนรบกวนเช่นเดียวกัน ก็ได้ส่งกำลังมาสมทบ

เนื่องจากเป็นการยากที่จะรู้ว่าใครเป็นโจรจีน เป็นพวกโจรจีน ทางราชการจึงประกาศภาวะฉุกเฉิน ให้คนที่อยู่ห่างจากอำเภอจากเขตที่กำหนด ให้เข้ามาอยู่ในบริเวณ

ตลาดเบตงภายใน ๕ วัน หากไม่เข้ามาภายในกำหนดนี้ เจ้าหน้าที่ไปพบเข้าจะถือว่าเป็นพวกโจรจีน จะถูกจับหรืออาจถูกยิงตาย เนื่องจากประกาศนี้ทำให้คนที่อยู่ห่างไกลจากบริเวณที่กำหนดพกปืนอพยพหลบภัยเข้าไปอยู่ในตลาดกันมากมาย บางบ้านปิดติดอยู่กัน ๖-๗ คน ต้องยึดเยียดกันอยู่ตั้งแต่ ๓๐-๔๐ คน อาหารการกินขาดแคลน ราคาแพง

เมื่อสิ้นกำหนดเวลาที่ราษฎรอพยพเข้ามาอยู่ในตลาดแล้ว กองปราบปรามทหารและตำรวจไทยและมลายู ต่างยกกองโอบล้อมบ้านเบตง ในบริเวณที่ทราบว่าเป็นที่อยู่ของพวกโจรจีน แล้วเดินเข้าบรรจบกัน เพื่อทำการกวาดล้างโจรจีนให้สิ้นซาก แต่ไม่ได้ผล เพราะโจรจีนรู้การเคลื่อนไหวเสียก่อน ได้อพยพเข้าป่าลึก ๆ เข้าไป จนไม่มีใครสามารถที่จะติดตามได้

เมื่อโจรจีนหลบหนีเข้าป่าลึกไปแล้ว เหตุการณ์ในเบตงก็สงบลงชั่วคราว แต่ก็เป็นชั่วคราว เพราะว่าหลังจากที่ทหารตำรวจที่มาช่วยกันกลับไปแล้ว โจรจีนอาจจะหลบกลับมาออกมาอาละวาดอีกต่อไปหรือไม่

ศาลจังหวัดเบตง

กิตติ สีนนท์

อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง

ข้าพเจ้าเดินทางมารับราชการในตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตงเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๓ ต่อจากคุณจวน เจียรณีย์ และเข้าใจว่าเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลคนที่ ๔ ของศาลนี้

ประวัติและความเป็นมาของศาลจังหวัดเบตง เชื่อว่าคงจะได้รวบรวมไว้โดยละเอียดในหนังสือแล้ว จึงขอกล่าวแต่เพียงสังเขปว่า เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงสำหรับหัวเมือง พุทธศักราช ๒๕๓๘ ออกใช้บังคับ กำหนดให้ตั้งศาลแขวงขึ้น ๗ ศาล ได้แก่ ศาลแขวงมีนบุรี ศาลแขวงกบินทร์บุรี ศาลแขวงแม่สอด ศาลแขวงแม่สะเรียง ศาลแขวงหลังสวน ศาลแขวงตะกั่วป่า และศาลแขวงเบตง สำหรับศาลแขวงเบตงให้มีเขตตลอดอำเภอเบตง ศาลแขวงที่จะจัดตั้งขึ้นจะเปิดดำเนินการเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีเมื่อใด ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมออกกฎกระทรวงกำหนดวันอีกชั้นหนึ่ง และได้มีกฎกระทรวงกำหนดวันเริ่มเปิดศาลแขวงเหล่านี้เป็นลำดับมา โดยศาลแขวงเบตงเปิดเมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๔๒ เป็นศาลสุดท้าย เหตุใดจึงเน้นเข้ามาถึงเวลานี้ไม่ทราบแน่ชัด แต่จำได้ว่าทางกระทรวงยุติธรรมได้เตรียมการไว้ก่อนหน้านานอยู่แล้วเหมือนกัน โดยคำวิจารณ์ให้หลวงวิจิตรเนติศาสตร์ (เรียว รัตนเมธี) ไปดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ถึงกับได้สั่งให้ท่านมาช่วยราชการที่ศาลแขวงพระนครศรีอยุธยา ซึ่งขณะนั้นตั้งอยู่ที่ตลาดน้อย เพื่อจะได้ศึกษางานเกี่ยวกับศาลแขวง แต่เมื่อการเปิดศาลต้องเน้นเข้าออกไป ท่านจึงได้รับแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งที่ศาลอื่นเสียก่อน และหลวงวิจิตรเนติศาสตร์ประสิทธิ์ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาล นับว่าเป็นผู้พิพากษาคนแรกของศาลนี้ ส่วนจำศาลคนแรกคือคุณอุทัย คุณนิษฐ์ ซึ่งต่อมาได้รับราชการเป็นผู้พิพากษา

ศาลฎีกา หลังจากนั้นก็ยังมีเศษจังกฐานะศาลแขวงเบตงขึ้นเป็นศาลจังหวัดตั้งแต่วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๔ โดยหลวงสิริศาสตร์ประสิทธิ์ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาลต่อมา และคุณจำรัส ก็เกษากิจ ได้รับตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาศาลชั้นอีกคนหนึ่ง หลังจากนั้นไม่กี่เดือนก็เกิดสงครามเอเชียบูรพา โดยญี่ปุ่นประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตรและกองทหารญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่จังหวัดภาคใต้หลายแห่ง รวมทั้งที่จังหวัดสงขลาและจังหวัดปัตตานีด้วย แล้วเคลื่อนกำลังลงใต้เพื่อรุกเข้าสู่มาเลเซีย ซึ่งขณะนั้นเรียกมลายูและอยู่ในปกครองของอังกฤษ โดยมีจุดหมายปลายทางเพื่อจะยึดสิงคโปร์ต่อไป เส้นทางที่กองทหารญี่ปุ่นจะรุกเข้าไปนั้นจะต้องผ่านอำเภอเบตงสายหนึ่งด้วย ดังนั้น ก่อนที่กองทหารญี่ปุ่นจะไปถึง ทางฝ่ายอังกฤษได้เคลื่อนกำลังเข้ามายึดอำเภอเบตงไว้ก่อน ทราบจากที่มีผู้เล่าให้ฟังเมื่อข้าพเจ้าไปรับราชการที่นั่นว่า ราษฎรและข้าราชการต่าง ๆ รวมทั้งผู้พิพากษาต้องอพยพหลบภัยมาพักอยู่ที่ตัวจังหวัดยะลา ต้องลำบากเดือดร้อนในการเดินทางไม่น้อย ที่หลงทางถึงกับอดข้าวก็มี ระหว่างนั้นได้มีคนร้ายขึ้นไปถึงตัวเชฟของศาล และเงินที่เก็บไว้ประมาณ ๘๐ หรือ ๙๐ บาท หายไป ต่อมาเมื่อกำลังของทหารญี่ปุ่นเดินทางมาถึง กองทหารอังกฤษก็ถอยออกไป เหตุการณ์จึงกลับคืนสู่สภาพปกติ

อำเภอเบตงตั้งอยู่ลึกเข้าไปและมีเขตแดนติดต่อกับมาเลเซีย ภูมิประเทศเป็นป่าเขา ราษฎรประกอบอาชีพทำสวนยางพาราเป็นส่วนใหญ่ ชาวปลาอาหารต่าง ๆ ส่งจากท้องถิ่นมาขายแทบทั้งสิ้น จึงมีราคาแพงกว่าปกติ ในระยะเวลาที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่นั้น ยางพารามีราคาดี เพราะเป็นปีที่เกิดสงครามเกาหลี มหาประเทศทั้งสองค่ายแย่งกันซื้อยางพาราไปสะสมไว้ ราคาจึงสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงกิโลกรัมหนึ่งเกือบ ๓๐ บาท เจ้าของสวนยางตลอดจนคนงานตัดยางและกรรมกรทั่ว ๆ ไปมีรายได้ดีมาก ซ่อายะรายคล่อง ทำให้สินค้าประเภทอาหารราคาก็แพงขึ้นอีก ค่าแรงงานก็แพง เพราะค่าตัดผมครั้งหนึ่ง ๑๕ บาท นับว่าแพงมากเมื่อคิดถึงค่าของเงินขณะนั้น เพราะผู้พิพากษาหัวหน้าศาลมีเงินเดือน ๑,๒๕๐ บาท กับเงินช่วยค่าครองชีพอีก ๕๐ บาท เป็นที่เดือดร้อนแก่ข้าราชการและผู้ที่มีรายได้

ประจำคงที่ไม่น้อย อย่างไรก็ดี สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปเมื่อเปรียบเทียบกับศาลอื่นที่
จัดว่าอยู่ในท้องที่ก้นดาร์เช่นศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน ศาลจังหวัดแม่สอด แล้วรู้สึกว่าการที่
สะดวกสบายกว่ามาก เพราะสามารถติดต่อกับจังหวัดยะลาได้โดยทางรถยนต์ แม้สภาพถนน
จะไม่ดีและคดเคี้ยวสูงชัน แต่ก็ได้ทุกฤดูกาล นอกจากนั้นยังมีถนนจากตัวอำเภอไปถึง
เขตแดนเชื่อมกับถนนในมาเลเซียด้วย ทำให้เดินทางไปมั่งได้ในเวลา ๒ ชั่วโมง หรือ
จะเดินทางไปจังหวัดสงขลาโดยผ่านทางอำเภอสะเดาก็กะสะดวกเช่นเดียวกัน ถนนสายนี้ใช้การ
ได้มานานแล้ว ทราบว่าเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๗๖ ชาวจีนในอำเภอเบตงก่อการกำเริบขึ้น
ทำร้ายประชาชนและเจ้าหน้าที่ และเหตุการณ์รุนแรงจนเกินกำลังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่จะ
ระงับปราบปรามได้ ทางกรมต้องจัดส่งกำลังตำรวจเดินทางจากจังหวัดสงขลาไปอำเภอเบตง
โดยใช้เส้นทางสายนี้เพื่อความรวดเร็วและให้ทันเหตุการณ์ มีผู้เล่าให้ฟังว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจ
ได้ต่อสู้และยิงผู้ก่อความไม่สงบตายไปหลายคน และนำศพไปเก็บไว้ที่โกดังซึ่งปลูกอยู่ในที่ดิน
ซึ่งต่อมาใช้เป็นที่พักบ้านพักผู้พิพากษาหัวหน้าศาลคนปัจจุบันนี้

จำนวนคดีความที่ศาลชั้นนี้ไม่มากนัก สำหรับคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องครอบครัว
ครัวและมรดกซึ่งชนอิสลามเป็นทั้งโจทก์และจำเลย หรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีไม่มีข้อพิพาท
คงใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก และมีตะโต๊ะยุติธรรมร่วมในการพิจารณาคดี
เช่นเดียวกับศาลอื่น ๆ ในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และสตูล สำหรับศาลจังหวัดยะลาและ
ศาลจังหวัดเบตงใช้ตะโต๊ะยุติธรรมชุดเดียวกัน ตะโต๊ะยุติธรรมสมัยที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ที่
นั้นได้แก่ หะยีหะมะแอ กับ หะยีหะมะแอ เบญจาวัน และได้ร่วมพิจารณาพิพากษาคดี
ด้วยกันหลายครั้ง

แม้ว่าจำนวนคดีความที่ศาลจะมีน้อย จนอาจมีผู้คิดไปได้ว่าไม่คุ้มค่าใช้จ่าย
แต่ก็เห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการอำนวยความสะดวกยุติธรรมและความสะดวกแก่ประชาชนผู้มี
อรรถคดีเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเงินทองหรือความลำบากของผู้พิพากษา การจัดให้มีศาลโดย
ทั่วถึงเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนเป็นหลักที่ทางราชการ และกระทรวงยุติธรรมยึดถือ

ตลอดมา ในสมัยก่อน ๆ มีศาลอยู่เป็นจำนวนมากที่ตั้งอยู่ในท้องที่กันดาร อากาศแคบ การเดินทางไปมาลำบากถึงกับต้องเดินเท้าบ้าง ขี่ม้าบ้าง ขี่วัวควายบ้าง และนอนค้างแรมกันกลางป่าก็มี แต่ผู้พิพากษาวันก่อน ๆ ท่านก็ผลัดเปลี่ยนกันไปผจญกับความลำบากเหล่านี้มามากบ้างน้อยบ้างกันแทบทุกคน จนรู้สึกว่าเป็นของธรรมดา เป็นส่วนหนึ่งของการเป็นผู้พิพากษา ทั้งนี้ ก็เพื่ออำนวยความสะดวกและความสะดวกแก่ประชาชนนั่นเอง จึงหวังว่าผู้พิพากษาและข้าราชการศาลจะยึดหลักอันนี้ไว้ให้มั่นคง ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและเต็มกำลังความสามารถ เพื่อให้ประชาชนเชื่อถือและไว้วางใจว่า บ้านเมืองมีกฎหมาย มีหลักสถาบันที่เขาจะร้องขอความยุติธรรมได้ ถ้าทำได้ดังนั้นก็เชื่อว่าเป็นทางหนึ่งที่จะคงรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของชาติบ้านเมืองไว้ได้

ในโอกาสนี้กระทรวงยุติธรรมจัดให้มีพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตง ในวันนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดี และหวังว่าอาคารที่ทำการศาลหลังใหม่นี้จะได้ใช้ประโยชน์เป็นที่ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมแก่ประชาชนสืบต่อไปชั่วกาลนาน

เบตงรำลึก

โดย นายวิกรม เมธาธนนท์
รองประธานสภาผู้แทนราษฎร

ผมย้ายมาเป็นผู้พิพากษาศาลจังหวัดเบตงอยู่ ๓ ปี คือนับแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๒ เมืองเบตงมีคุณต่อผม จึงขอแสดงความรำลึกไว้ ณ ที่นี้ ขอขอบพระคุณท่านอธิบดีผู้พิพากษาศาล ๙ (ท่านวิฑูรี ปานะบุตร) กับท่านผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง (ท่านหัวหน้าประศาสน์ อารังกาญจน์) ที่ได้กรุณาให้โอกาสผมบันทึกความทรงจำไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย

ตอนปลายสงครามโลกครั้งที่สอง ผมทำงานอยู่ที่ศาลตลาดน้อย สงครามยุติได้ประมาณปีหนึ่ง ก็ได้รับคำสั่งจากกระทรวงยุติธรรม (ขณะนั้น พระเดชพระคุณ พระยารักตประจิต-ธรรมจาวาส ท่านเป็นปลัดกระทรวง) ให้ย้ายมาอยู่ศาลเบตง เพราะว่าได้เดินทางก็เป็นเวลาแรมเดือน เพราะพาหนะขนย้ายตอนนั้นออกจะมืด ต้องเข้าคิวรอรถตู้เหล็กทั้งหลัง (รถ ต.ญ.) ที่การรถไฟฯ จะจัดให้ ได้ตู้แล้วออกเดินทางจากบางกอกน้อยพร้อมกับบตรขายและคนครัวของท่านผู้พิพากษาหัวหน้าศาล (ท่านพยุ่ง วังนวกักรรย์ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น วังนสิงห์) ออกจากบางกอกน้อยบ่าย ๆ ถึงจรวาย นครไทรบุรีตอนเย็นก็ต้องจอดนอนที่นั่นเอง สะพานรถไฟข้ามแม่น้ำท่าจีนซึ่งถูกทิ้งระเบิดยังไม่ได้ซ่อม เรากางมุ้งเรียงกันบนพื้นเหล็กของรถตู้ หุงต้มก็ในรถตู้เอง รุ่งขึ้นรถตู้ข้ามแพไปขึ้นอีกฝั่ง คืนที่สองจอดนอนราวซบู่เพราะสะพานแม่น้ำแม่กลองก็ขาด ถึงเมืองเพชรจำได้ว่าไม่ต้องค้าง ไปจอดนอนคืนที่สามเขาที่ชุมพร คืนที่สี่จอดนอนหาดใหญ่ ตอนนั้นเป็นหาดใหญ่ที่เงียบ ๆ มีด ๆ ไม่สดใส่อย่างเดี๋ยวนี้ คืนที่ห้าจอดนอนหาดใหญ่ ระยะเวลา ระหว่างทางใช้ตะเกียงรถเป็นแสงสว่างในรถตู้ คนครัวของท่านหัวหน้าพยุ่งเป็นคนมีอายุ ชื่อแม่เกี้ยว ทำหน้าที่แม่บ้านแคบ ๆ หลังนั้นเป็นอย่างติดต่อกันมา

ที่ยะลา ได้ไปทำความเคารพท่านหัวหน้าศาล วิน สุวรรณชาติ และท่านผู้พิพากษาแถม สุรทินท์ ซึ่งเป็นที่รักใคร่มาแต่เก่าก่อน และได้รับความอนุเคราะห์หลายประการจากคุณแสงจันทร์ บัญญัติ จำศาลจังหวัดยะลา (คือท่านสุรเจตน์ วิจิตรชลชัย อธิบดีผู้พิพากษามา ๖ ในขณะที่ผมเขียนอยู่นี้) ท่านผู้นี้กับผมเรียนหนังสือโรงเรียนเดียวกันเมื่อยังเยาว์ คุณแสงจันทร์ได้ร่วมเดินทางไปส่งถึงเบตงด้วย ออกจากตัวเมืองยะลาตอนสายๆ จำได้ว่าพาหมาเป็นรถดกขิง บรรทุกของของพวกเราส่วนหนึ่ง กับบรรทุกไก่มีชีวิตที่พ่อค้าเบตงสั่งขอ มีกรงไก่บรรทุกจนเต็มรถ แม้เกี่ยวกับบุตรชายท่านหัวหน้าพยุ่งนั่งข้างคนขับ คุณแสงจันทร์กับผมและเด็กเอ็ดรูด (คือเด็กหนุ่มติดตามรถ) ขึ้นไปนั่งบนเชิงไก่ เห็นทิวทัศน์โดยรอบเพราะรถไม่มีหลังคา ไก่หลายร้อยตัวในกรงส่งเสียงสูงต่ำเป็นดนตรีขับกล่อมการเดินทางของเรา มีพลตำรวจกองเมืองเบตงจำชื่อไม่ได้อาศัยไปด้วย รถเก่งไม่มีวิ่งถึงแม้มีกั๊กวิ่งไม่สะดวก เพราะแม้ระยะทางยะลา - เบตงจะเพียงร้อยกิโลเมตรเศษ แต่รถเราเล่นไปตึงแต่สายจนบ้ายก็ไปได้เพียงประมาณครึ่งทาง เพราะสภาพถนนแย่มาก หลายเป็นหลุมเป็นหลุม ล้อรถติดหล่ม ต้องใช้จอบขุดดินหน้าล้อเอาแผ่นไม้กระดานพาดแล้วเอาโซ่เหล็กวางบนแผ่นไม้ให้ล้อรถแล่นทับเพื่อไม่ให้ล้อลื่นจึงจะขึ้นจากหล่มได้ ติดหล่มแต่ละแห่งเสียเวลาร่วมชั่วโมง เพราะฉะนั้น ในสมัยนั้น รถยนต์ที่แล่นระหว่างยะลา - เบตงจึงมีจอบ แผ่นไม้กระดาน และโซ่เหล็กประจำรถด้วย ตกเย็นวันนั้นรถลงแพข้ามแม่น้ำปัตตานีที่หมู่บ้านจาละบันแล้วขึ้นบกแล่นต่อไป แม่น้ำตอนนั้นตน เขาใช้ช้างเชือกหนึ่งลากบ้างคนบ้างคนแพข้ามปากถึงฝั่ง

รถออกแล่นต่อไปเมื่อเกือบค่ำ ประมาณ ๒๓ นาฬิกาถึงตำบลตานะแม่ - เพราะหรือที่ชาวเบตงเรียกกันว่า "กิโลลี" อีก ๕ กิโลเมตรก็จะเข้าตัวเมืองเบตงอยู่แล้ว แต่คนขับบอกว่าตอนตอนต้นดึกว่า เขากำลังจะออกรถ ถ้าจะไม่ให้ถึงเบตงในคืนนี้ก็ไม่ได้ง่าย แต่ฝ่ายที่เขาคอยรับเราอยู่ที่เบตงเขาอาจจะนอนแล้ว รานที่จะรับไก่ที่บรรทุกมาก็คงมืดแล้ว และตลาดเมืองเบตงสมัยนั้นในช่วงโมงเช่นนั้นก็มืดแล้วทั้งเมือง เป็นอันว่าพร้อมใจกันหยุดรถที่นั่น กินอาหารเย็นโดยคนขับรถเชือกไก่ตัวหนึ่งให้ร้านนาขาซึ่งมีอยู่ร้านเดียวในคืนนั้น

พริกให้เรากิน หุงข้าวให้ด้วย กินกัน ๖ คน วันนั้นข้าคิดค่าข้าวสวยและค่าผักไก่ ๘๐ บาท (ไก่ของเราเอง) ผมตกใจมากที่มันแพงเหลือกำลัง เพราะเงินเดือนผู้พิพากษาอย่างผมสมัยนั้นเดือนละ ๒๔๐ บาทแท้ๆ คุณแสงจันทร์บอกว่าอย่าตกใจ ค่าครองชีพเมืองนั้นเป็นอย่างนี้เอง ทำให้ผมต้องคิดหนักว่า นี่ตัวเราจะอยู่ได้อย่างไร และจะต้องอยู่เมืองนี้กับ

กินนั้น คนขับรถกับเด็กแฉ่รถนอนในรถเผ่าไก่ ส่วนพวกเราขึ้นไปอาศัยนอนที่เรือนไม้บนยอดเนินซึ่งขณะนั้นเป็นสถานอนามัยชั้นสามหรือชั้นสี่ไม่ทราบ เพราะเห็นมีตู้ยาเล็กนิดเดียว มีผู้ช่วยแพทย์หนุ่มมากเป็นโสด เป็นคนภาคกลาง ชื่อหมอปละ ซึ่งเมื่อก่อนเคยเหมือนยังอยู่ที่เบตง เป็นเจ้าของสถานที่ นอนกันมืดๆ อย่างนั้น นอนไม่หลับคุยกันเกือบตลอดคืน ตกึกได้ยินเสียงคล้ายเป่าสัญญาณอยู่บนเขาสูงไม่ไกลนัก หมอปละบอกว่าพวกก่อการร้ายโจรจีนเป่าเราสดัวเป็นสัญญาณของพวกมัน พังแล้วตื่นตื่นดีสำหรับคนหนุ่มเช่นคุณแสงจันทร์และตัวผม

รุ่งเช้าอำลาหมอปละออกเดินทางต่อ ถึงเบตงลงจากรถตู้ตั้งที่สี่แยกเสาวฤทธิ์ใจกลางเมือง มีคนไปเรียนที่มหาวิทยาลัยซึ่งบ้านพักอยู่ห่างจากสี่แยกถนนอย่างมาก ๒๐๐ เมตร ท่านพาพวกเราเดินความตลาดแคววันโน้นวันนั้น ซึ่งตลาดมีอยู่ไม่กี่วัน ผู้คนในตลาดส่วนมากเป็นคนจีน ตามกำแพงคือหมู่บ้านเป็นไทยอิสลามก็มี ท่านหัวหน้าแนะนำผมต่อคนทั้งหลายในตลาดว่า ผมเป็น “ยกอด” หมายถึงผู้พิพากษาคณะที่สอง ส่วนท่านเองนั้นคนเขาเรียกท่านว่า “โตกอด” คือ ผู้พิพากษาใหญ่ “กอด” นี้มาจากคำว่า Court ในภาษาฝรั่ง ก็แปลคดีที่เขาใช้คุณศัพท์เป็นคำจีนขยายคำนามภาษาฝรั่ง มีร้านคนจีนรุ่นเก่าชื่อนายหลี่ซัง และร้านขายเครื่องกระป๋องเครื่องชำ ชื่อร้าน จิบเฮียะ คนจีนที่นั่นส่วนมากเป็นจีนประเภทหนึ่งเรียกว่า กวางไต พูดภาษาถิ่นชนิดหนึ่งของจีนคล้ายๆ กวางตุ้งคนแต้จิ๋วและแฉก๊ะ (จีนแคะซึ่งถิ่นเดิมอยู่ในมณฑลหม้อไห้น ผ่านดินใหญ่จีน) แบบกรุงเทพฯ มีน้อย ยิ่งใหญ่คล้ายเหมือนผมไม่เคยพบเลย

ตัวเมืองเบตงสมัยนั้นเล็กนิดเดียว เดินไปทางโน้นที กลับมาทางนี้ที ไม่กี่วันก็หมดแล้ว เป็นชุมชนเล็ก ๆ คล้าย ๆ เมืองสตูล ในวันแรกถึงนั้นเองท่านหัวหน้าฝ่ายเลขต่อนับมือเย็น กันกันไม่กี่คน มีท่านหัวหน้าอัยการสวัสดิ์ โสภณวสุ และท่านอัยการผู้ช่วยแปลก อักษรกุล พี่หม่อม คือหม่อมหลวงเงาโตปณิธิ นพวงศ์ แผนกด้านตรวจคนเข้าเมือง (พี่ชายแท้ ๆ ของหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ องคมนตรีท่านหนึ่งในปัจจุบัน) พี่หม่อมนี้เป็นทั้งโหราจารย์และผู้ทรงคุณวิทยาคุณทางเวทย์มนต์ประจำเมืองเบตง และเพื่อนข้าราชการอีกบางท่านก็มาร่วมด้วย รุ่งขึ้นเข้าไปวางคำสั่งท่านหัวหน้าฝ่ายที่ศาลซึ่งอยู่ห่างบ้านท่านหัวหน้าใช้เวลาเดินประมาณ ๑ นาที ตอนเย็นไปรายงานตัวต่อเพื่อนธรรมศาสตร์คนหนึ่งที่บ้านสุลการ ชื่อเจริญ อภิบาลศรี เป็นนายค่านตรี (ในที่สุดท่านได้เป็นรองอธิบดีกรมสุลการและเกษียณอายุเมื่อไม่กี่ปีมานี้) บ้านพักท่านนายค่านผู้นั้นอยู่บนเล้งเต็งของที่ทำการด้านนั้นเอง ภรรยาท่านนายค่านชื่อ คุณพิรุทัย มีพระคุณแก่ผมเหลือคณ ไม่มีวันที่ผมจะลืมเสียได้

ที่เบตงขณะนั้น มีบ้านหลวงสำหรับผู้พิพากษาหัวหน้าศาลอยู่หลังเดียว บ้านพักผู้พิพากษาไม่มี มีแต่บ้านพักจำศาลอยู่อีก ๑ หลัง จำศาลชื่อคุณเหมือน สุนทรปฎิภาค เป็นคนมีอายุแล้ว ทั้งเมืองมีทนายความอยู่คนเดียวชื่อคุณเลื่อม เป็นชาวใต้ จังหวัดไหนจำไม่ได้ ท่านหัวหน้าฝ่ายนั้น คุณนายท่านดูแลบุตรเล่าเรียนอยู่ทางกรุงเทพฯ บ้านพักหัวหน้าศาลกว้างขวางมีห้องเหลือ ท่านกรุณาให้ผมพักอยู่คู่กับท่าน ถ้าผมจะเช่าบ้านอยู่ ค่าเช่าบ้านที่จะเบิกได้ตามระเบียบราชการดูเหมือนเดือนละ ๕๐ บาท แต่ตามความจริงแล้ว บ้านเช่าหายากอย่างยิ่ง ที่พออยู่ได้ดูเหมือนค่าเช่าเดือนละ ๑๐๐ บาท ซึ่งขณะนั้นเงิน ๑๐๐ บาท ในกรุงเทพฯ ใหญ่มาก เงินเดือนผมตอนนั้นเดือนละ ๒๕๐ บาท ได้เบี่ยงกันเฉพาะท้องถื่นเป็นค่าข้าวสารเดือนละ ๕๐ บาท จะเสียค่าเช่าบ้านที่เบิกได้น้อยกว่าครึ่งก็ใช่ที่ ทั้งท่านหัวหน้าท่านก็กรุณาด้วยความเต็มใจให้อาศัยท่านอยู่ได้ ; คิดไปคิดมาเลยอย่าเข้าดีกว่า

ตอนผมไปถึง ก็ได้คล้อยคล้อยกลับมาว่า ท่านนายอำเภอปลั่ง ทศนประดิษฐ์ เพิ่งย้ายไปเป็นเจ้าเมืองชุมพรได้ไม่นาน มีท่านนายอำเภอประเสริฐ กาญจนกุล มาแทน

ต่อมาเมื่อคุณประเสริฐท่านย้ายไปเป็นเจ้าเมืองยะลา มีท่านนายอำเภออยู่ ยี่เปรมยี่ง (แล้วเปลี่ยนเป็น เปรมไทย) มาแทน คุณยี่งย้ายไปไหนผมลืมแล้ว มีหม่อมเจ้าทองคำเปลวทองใหญ่ ทรงมาดำรงตำแหน่ง ผมย้ายจากเบตงตอนท่านทองฯ ยังทรงเป็นนายอำเภออยู่ เป็นอันว่าผมอยู่เบตงกับนายอำเภอ ๓ ท่าน

ส่วนทางศาล ผมทำงานอยู่กับท่านหัวหน้าพยุ่งได้ประมาณเดือนสองเดือน ท่านก็ย้ายไปเป็นหัวหน้าศาลหลังสวน กระทรวงส่งท่านหัวหน้าวิจารณ์ (ทองอยู่) มุลสวัสดิ์ มาแทน ท่านหัวหน้าวิจารณ์ไม่ได้พาครอบครัวไปด้วย ท่านได้กรุณารับช่วงสิทธิของท่านหัวหน้าพยุ่งเป็นผู้ให้อาศัยของผมต่อไป บัญหาเรื่องบ้านเช่าจึงถูเจ้าการบังคับไปได้อีกกระยะหนึ่ง ท่านหัวหน้าวิจารณ์มาอยู่เบตงได้เดือนสองเดือนก็ตัดสินใจลาออกจากราชการกลับไปกรุงเทพฯ เพื่อประกอบอาชีพอิสระ กระทรวงส่งให้ท่านผู้หนึ่งที่ผมเคารพ พอดีผู้พิพากษาเราสมัยนั้นเรียกท่านว่า “อาจารย์ทอง” ท่านชื่อสุพรรณ อยู่เกษ เป็นผู้พิพากษาอาวุโสของศาลสงขลา ให้ไปรักษาราชการหัวหน้าศาลเบตง อยู่พักหนึ่งก็ให้กลับสงขลา ผมเผ้าศาลอยู่คนเดียวสักพักใหญ่ กระทรวงก็ส่งท่านหัวหน้าจวน เจียรนัย ไปดำรงตำแหน่ง ผมอยู่ศาลเบตงกับท่านหัวหน้าจวนจนกระทั่งผมย้าย ตอนท่านหัวหน้าจวนมาถึง ท่านมีครอบครัวมาด้วย ผมจึงขออนุญาตท่านย้ายไปอาศัยอยู่ห้องหนึ่งของบ้านคุณจำเริญอน บ้านหลังนั้นเล็กนิดเดียว คุณจำเริญอนภรรยาอยู่ห้องหนึ่ง แบ่งให้ผมอยู่อีกห้องหนึ่งกับหลานภรรยาของคุณจำเริญอนเต็ก คือ คุณนพดล นรเศรษฐี เดียวกันดูเหมือนเป็นพนักงานเงินเดือนของแผนกคลังจังหวัดยะลา ตอนนั้นความคิดเรื่องเข้าบ้านกลับมามีอีกแต่หาบ้านเช่าไม่ได้เลย ผมเลยต้องอาศัยคุณจำเริญอนอยู่ต่อไป อาหารกลางวันและอาหารเย็นผูกเดือนกับน้ำเสียง ชาวนครศรีธรรมราช ชีวิตขณะนั้นระหกระเหินพอลุ ทำให้อดคิดไม่ได้ว่าเรื่องที่พักอาศัยและสวัสดิการของข้าราชการที่ย้ายมาจากต่างถิ่นไกล ๆ นั้น รู้สึกว่าทางราชการส่วนกลางของเรานอกจากจะเฉย ๆ อย่างไรพิกลได้ทราบแต่เพียงคนเดียวเท่านั้น ก็นำอนุโมทนาในกุศลทานนั้น

เบตงสมัยนั้นเมื่อเทียบกับกรุงเทพฯ หรือแม้หัวเมืองบักซ ได้ด้วยกันบางเมือง เช่น สุราษฎร์ นครฯ แล้ว จัดได้ว่าชาวของและบริวารต่าง ๆ แพงมาก ร้านค้าผมทั่วไป

แถมนางเล็งสมย่นคิดค่าตีคัมภีร์ละครทุกสัปดาห์ แต่ที่เบตงครึ่งละ ๗ บาท เงินเดือนผม ๒๕๐ บาทขณะนั้นแม้จะเบียดกรออย่างไรก็คงแถมอยู่นั่นเอง ยิ่งจำได้คิดว่า เวลาคนจีนท้องถิ่น เขาเชิญไปในงานมงคลของเขา เราสำหรับรับขวัญบัตว์มงคลสิบบาทใส่ของสี่หมูปู เรียบร้อยหย่อนลงพานที่เขาถือเข้ามาหา ผู้เชิญพานซึ่งเป็นคนของท่านเจ้าภาพก็แกะของหยิบ ธนบัตรใบนั้นออกมาต่อหน้าแขกรับเชิญเป็นอันมาก ตรงกันข้าม ท่านข้าราชการบางหน่วย ท่านควักบีกธนบัตรจากกระเป๋าออกมาบียื่นให้คนเชิญพานต่อ หน้าแขก เยอะ แยะ เหล่า นั้น เป็นมูลค่ามากกว่าที่เราใส่ของหลายเท่าตัว สำหรับพาหนะไปไหนมาไหนนั้น จะเก็บเงิน ขีดจกรยานใช้สักคันก็ยากยิ่ง เลยบริหารร่างกายด้วยการเดิน โดยตลอด ชาวบ้านก็พลอย สำคัญผิดในสารสำคัญไปว่าเราชอบเดินออกกำลัง

งานคดีศาลเบตงตอนนั้นมันย่อย ท่านอัยการซึ่งพบกันแทบทุกเย็นที่สนามเทนนิส จะบอกล่วงหน้าว่า อีกสัก ๓ - ๔ วันจะเอาความอาญามาฟ้องสักเรื่อง ความแพ่งซึ่งส่วน ใหญ่เป็นเรื่องที่ดินและมรดกกันนาน ๆ มีหนทำให้ประสบ การณ์ ในคดีมันย่อยเกินไป สำหรับ ผู้ พิพากษาใหม่ ผมอ่านกฎหมายและฎีกาจนเบื่อ จึงใช้เวลาว่างเรียนภาษาต่าง ๆ จากหนังสือ จำพวกเรียนด้วยตนเองและเรียนภาษาของเพื่อนบ้านที่มีพรหมแดนติดกับเบตงด้วย ได้มีโอกาส เรียนภาษาถิ่นในรูปแบบภาษาถิ่นพื้นของไทยอิสลามปัตตานี ะลา ของเราใช้อยู่ และใน รูปแบบภาษาหลวงของกัวลาลัมเปอร์ ซึ่งเมื่อสองปีให้หลังได้เกิดประโยชน์มากในการฟังคำ แปลของล่ามศาลที่แปลคำเบิกความพยาน นำเสียดายที่พอย้ายจากเบตงก็ไม่ได้ใช้เป็นชั้นเป็น อัน จึงลืมเสียแล้วเป็นส่วนมาก เคียงวันเหลือติดตัวอยู่ไม่กี่สิบคำ เวลาเมื่อคดีต้องใช้กฎหมาย อิสลาม เราจะต้องเฝ้ายุติธรรมจากศาลจังหวัดยะลามาเป็นองค์คณะ ท่านจะต้องผู้หนึ่งชื่อ ท่านหะยี สะมะแอ เบญจาวัน สนิทรักใคร่กับผมมากทั้งตัวท่านเอง คุณนายและบุตร ๆ ของท่าน เคียงวันท่านเกษียณอายุแล้วแต่ยังติดต่อกันอยู่ นับเป็นไมตรีที่แน่นแฟ้นมั่นคงยืน ยาวนานถึง ๓๐ ปี ศาลเบตงหลังเดิมที่เป็นเรือนไม้ได้ถูกสูงซึ่งรื้อไปและสร้างศาลใหม่เป็น ตึกขึ้นมาแทน ตอนนั้นที่ใกล้ชายคาตึกหลังศาลมีต้นกระถินใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง อายุคงจะ

หลายสิบปี มีชาวบ้านว่าช่วงพลายเชือกใหญ่มากๆ ใจเกือบทุกวัน ช้างเชือกนั้นกับผมพบกัน
จำเจจนผมรู้สึกว่าจะคุ้นเคยกับเสียงทักทายของผมเป็นอย่างดี เพราะเมื่อผมเรียกแก แก
กระดิกหูรับรู้ และบางทีก็ออกเสียงคล้ายจะขานรับอีกด้วย

ผมขอวกกลับไปยังเรื่องภูมิประเทศเมืองเบตงสมัยนั้นสักนิดเถอะครับ เพราะ
ประทับใจจริง ๆ ในธรรมชาติที่ล้อมรอบเราอยู่ ท่านที่อยู่เมืองนี้หรือเคยมาเมืองนี้คงจะพอใจ
ในความเย็นสบายของอากาศ ไม่ถึงกับหนาวแต่ก็ไม่ร้อน พืชที่ทั่วไปไม่เป็นที่รบกวนจิตใจ
แต่เป็นควนหรือเนินดินทรายสูงบ้างต่ำบ้างลุ่ม ๆ ดอน ๆ สวยงามมากตามธรรมชาติของภูมิ-
ประเทศภาคใต้ของเร ที่ดินเนินหลายแห่งก็มีลำธารน้ำใสสะอาดไหลผ่าน เช่นลำธารหลัง
บ้านพักท่านนายอำเภอเป็นต้น ที่ผมหลงใหลในควนหรือเนินเช่นนี้ ก็เพราะธรรมชาติให้
โอกาสแก่คนเราได้มากมายเหลือเกิน อย่างบังกาไรว้เป็นตึกบนยอดเนินหลังบ้านพักหัวหน้า
ศาล ซึ่งเจ้าแก้งทุกสร้างเป็นเรือนหอให้คุณพี่สายใจกับพี่หม่อมเจโต ท่านนี้ ถ้าจะสร้างใน
กรุงเทพฯ คงจะต้องใช้ดินหลายพันคันรถมาก่อนเป็นฐานหรืออย่างสนามเทนนิสและอาคารสโมสร
สวมนยอดเนินหลังที่ว่าการอำเภอที่เรานี้กันจะหาที่ดินที่สวยงามอย่างนั้น ในภาคกลางให้คนจะยาก
และเนื่องจากเบตงเป็นเมืองที่มีป่าและภูเขาสูงล้อมรอบอยู่ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า
จึงรู้สึกว่าเป็นไปได้โดยอัตโนมัติ บ่ายวันหนึ่งผมไปหาท่านนายอำเภอในท้องทำงาน หลัง
ห้องของท่านลงไปข้างล่างที่พื้นดิน มีแนวป่าตัวหนึ่งขนาดเล็กลงกว่าเสือปลาภาคกลางนิดหน่อย
มานั่งจุ่มปักต้นหนามหาเราด้วยนัยน์ตาเจ้าพรานรักเป็นที่สุด สมัยนั้นแม้แต่เสือโคร่งก็มี
ไว้หางเหินกับชาวเบตง แลเคยมานั่งกลางถนนใกล้ ๆ จะถึงสำนักสงฆ์จากศาลออก
ไปเฝ้าห้วยคำฝนตกพรว ๆ และแม้ในสนามเทนนิสนั้นเอง บ่ายวันหนึ่งเราขึ้นไปเล่น
เทนนิสแต่สนามไม้แห้งเล่นไม่ได้ เราเห็นรอยย่ำของแมวใหญ่ชนิดนี้เกลื่อนสนามไปหมด
รอยหนึ่งใหญ่มาก อีกรอยหนึ่งเล็ก สันนิษฐานได้ว่าคุณแม่มักจะพาคุณลูกมาทัศนศึกษา
ในเมือง ผมเองแม้จะจากไปเกือบ ๓๐ ปีแล้ว จนบัดนี้ยังจำได้ในเสียง จุก ๆ ของ
นกตบยุงที่ออกมาแมลงกินตอนหัวค่ำแถว ๆ หน้าศาล นอกจากสัตว์ชาวเบตงยังมีเพื่อน
มนุษย์ด้วยกันที่ยังล่าหลังกอดอาศัยอยู่ในป่าลึกนาน ๆ ก็ยกขบวนกันเดินทางเข้าเมืองหาของป่า

มาแต่งผ้าแดงและของใช้พื้น ๆ ที่บ้าน คือคนเผ่าซาไกมีผ้าตัวเดียวแคระ ทั้งชายหญิงนุ่งห่ม
ประหยัดผ้าผืนที่สุด เป็นคนใจดีไม่ดุร้าย พูดภาษาไทยอิสลามได้ไม่กี่คำ ได้ทราบว่าภาษา
ของพวกเขาเองที่ใช้กันในชีวิตประจำวันมีอยู่ไม่เกิน ๑๐๐ คำ นักปราชญ์ทางภาษาคัดเอา
ถ้อยคำ และถวาทของคนน้อยพัฒนาประเภทนี้เข้าอยู่ในหมวดภาษาที่เขียนหรือเขียนมาจาก
เสียงที่เกิดจากธรรมชาติหรือสัตว์ เช่นจากเสียงลมพัด พ้าผ่า นกร้อง และสัตว์คำราม เป็นต้น
ผมเคยได้รู้จักคนไทยภาคกลางคนหนึ่งชื่อ คุณสุรกำพล นามสกุลจำไม่ได้ ได้อุทิศชีวิตเข้า
ไปอยู่ในป่าลึกเบียดกับคนเผ่าซาไก และได้ทำประโยชน์เป็นอันมากแก่กิจการตำรวจสันติบาล
(ขณะนั้นเรายังไม่มีตำรวจตระเวนชายแดน) ในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายโจรจีน คุณ-
สุรกำพลลงล้งลับไปนานแล้ว ผมได้ความรู้จากคุณสุรกำพลว่าที่พักอาศัยกลางป่าของเผ่าซาไก
ใช้ใบกล้วยมาสาน ๆ มุงเพิงกันฝนกันน้ำค้าง พอหลังคาเหี่ยวแห้งก็ย้ายที่เรือนไปอยู่จุดอื่น
อาหารหลักคือหัวมันบ่า และเนื้อสัตว์หรือนกที่ล่าได้ด้วยไม้ขวางเป้าลวดดอกอาบยารไม้ที่มีพิษ
ขามนอนเขาจะขึ้นศีรษะออกทางด้านโล่งของเพิง ขึ้นเท้าเข้าไปทางด้านที่มืดของเพิงนั้น คอย
คืบคืบมอมว่า เท้าเป็นสิ่งที่พึงสงวนยิ่งกว่าศีรษะ เพราะถ้าเสียขบศีรษะก็จะได้ตายไปเสียเลย
หมดเรื่องหมดราวไป แต่ถ้าเสียขบเท้า แม้ไม่ถึงตายก็จะหาใส่ปากใส่ท้องไม่ได้ ก็นับว่าเป็น
คตินิยมของการที่ผสมเหตุผลสำหรับพวกเขา เวลาชวนคนซาไกเข้าเมือง มีทั้งหญิงและชาย
หญิงจะเดินท่อนบนหมด มีลูกตัวเล็ก ๆ เกาะอยู่กับตัวแม่ไม่ไว้ในลักษณะแม่อุ้มลูกอย่างใน
เผ่าพันธุ์ มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว แต่ในลักษณะที่ถูกไต่ไปไหนมาอยู่บนตัวแม่ ผมเห็นแล้วรู้สึกไม่
ค่อยสบายใจเลย เพราะถึงอย่างไรเธอก็อยู่ในเผ่าพันธุ์ มนุษย์ชาติเหมือนกัน

งานของผู้พิพากษาสมัยนั้นมิที่น่าสนใจอยู่อีกประการหนึ่ง คือการไปขึ้นสูตรพลิก
ศพ ซึ่งตามกฎหมายขณะนั้นต้องมีผู้พิพากษานายหนึ่งไปร่วมด้วย ไม่ว่าในระหว่างที่ผมทำ
งานอยู่กับท่านหัวหน้าศาลท่านใดท่านหนึ่งใน ๔ ท่านดังกล่าวมาแล้ว ผมรับเหมากรไปขึ้น
สูตรพลิกศพหลายราย เพราะฤทธิ์แห่งความอยากรู้อยากเห็นของคนหนุ่ม ทุกครั้งเป็น
เรื่องเจ้าหน้าที่ของเราหรือองค์กำลังผสมไทย - มลายูยังผู้ก่อการร้ายโจรจีนตายในเขตแดนเรา
บางรายต้องเป็นเข่าเป็นเข่าเข้าไปในป่าลึกเป็นชั่วโมง ๆ กว่าที่จะถึงที่เกิดเหตุ นายตำรวจที่ไป

ด้วยกันมีหลายสมัยหลายท่าน อาทิ ผู้กองเหรียญ คือร้อยตำรวจเอกสพ. มัลลิกะมาสย์ (ต่อมาท่านเป็นพลตำรวจโท ผู้บัญชาการศึกษากรมตำรวจและเกษียณอายุไปแล้ว) ผู้กองจิต คือร้อยตำรวจเอกจิตต์ ลีลายุทธ (ปัจจุบันเป็นพลตำรวจโท ผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค ๓) ผู้กองชัยแสง คือร้อยตำรวจเอกชัยแสง นวลลักษณ์ (ปัจจุบันเป็นพลตำรวจตรี รองผู้บัญชาการศึกษากรมตำรวจ) หมอศกัจจา หมอศกัณ และนายตาทตำรวจอีกนายหนึ่งจำชื่อท่านไม่ได้ ผู้กองจิตต์เป็นเจ้าของตำหรับกับข้าวย่อยอย่างหนึ่งเวลาไปป่า คือให้ลูกน้องปอกหยวกกล้วยป้าหนึ่งลงต้มกับปลากระป๋อง สุกกินะครับชีวิตตอนนั้น

ในการไปชันสูตรพลิกศพครั้งหนึ่ง ได้ไปเห็นของจริงที่ตรงกับทฤษฎีในตำรา เป็นอาการที่เรียกว่า rigormortis spasm ในวิชากฎหมายสาขานิติเวช กล่าวคืออาการแข็งเกร็งของศพอยู่ในอากัปกิริยาสุดท้ายที่ผู้นั้นตายทันที บางคนเรียกว่า instantaneous rigormortis รายนันเป็นศพผู้ก่อการร้ายโจรจีนคนหนึ่ง แขนทั้งสองข้างของศพแข็งเกร็งอยู่ในท่าประทับยืนยาวพร้อมที่จะยิง หมูตืนแพทย์เรลยัคคิของตำรวจ (ดูเหมือนเป็นลิบโท) ก่อนข้างจะเชื่องช้า เมื่อไปถึงศพนอนคว่ำหน้าอยู่ในแอ่งซึ่งเป็นต้นลำธารเล็ก ๆ ผมให้หมูตืนกลับศพให้นอนหงาย แก่แล้วชักช้าไม่ทันใจผมคนหนุ่ม ผมจึงขอขมาลาโทษผู้ล่วงลับแล้วใช้กำลังส่วนหนึ่งหยายศพนั้นขึ้นมา เห็นศพอาปากบ่อและแขนทั้งสองมีอาการเกร็งดังกล่าว เห็นมีรอยปากแผลจากกระสุนปืนเข้าที่ราวนมใกล้บริเวณหัวใจ และแปลกที่สุด การชันสูตรครั้งนี้ได้กระทำภายหลังความตายไม่ถึง ๒๔ ชั่วโมง เหตุใดจึงมีหนองสีเขียวตัวใหญ่คูลานอยู่ใกล้ปากแผล ทั้ง ๆ ที่ตรงนั้นเป็นบ่าแก่ เป็นบ่าที่บวมและไม่มีแมลงวัน ทำไมจึงมีหนองอย่างนั้น มีการชันสูตรอยู่หนึ่งสัปดาห์น้อย สถานที่ศพอยู่เป็นค่ายของผู้ก่อการร้ายในป่าลึก พวกเขาปลูกค่ายเป็นกระท่อมค่อนข้างจะถาวร อยู่บนยอดเนินในป่า ถากดินออกเรียบเป็นลาน มีโต๊ะประชุมซึ่งคงจะใช้เป็นโต๊ะอาหารด้วย ตอนที่เราเข้าไปถึงยังมีหม้ออาตุมิเนียมและกระตุกไก่ออยู่ในหม้อ มีไฟฉาย แตรทองเหลือง และเอกสารตกอยู่เรี่ยราดที่พื้นดิน ให้ล้ามแปลเอกสารได้ความว่าเป็นบทเพลงสร้างโลกใหม่ตามความคิดของพวกเขา ศพที่เราไปชันสูตรมีทั้งศพผู้ก่อการร้ายและศพหญิงสาวที่ถูกจับไปเพื่อเรียกค่าไถ่ ซึ่งจะถูก

กระสุนของฝ่ายใดก็ไม่ทราบ เมื่อเราทำพิธีการขึ้นสูตรตามกฎหมายครบถ้วนแล้ว ก็จะไม่
 ค่ายและรีบกลับออกไป ตาแป๊ะแก่ผู้เป็นพ่อของหญิงที่ตายได้ติดตามคณะของเราเข้าไปด้วย
 แยกออกศพลูกสาวแก่บุตรพี่ว่าพรณต่าง ๆ ไม่ยอมหยุด ผมเห็นทำไมดีเพราะเย็นมากแล้ว
 หนาวที่เกิดคำขึ้นมาโดยออกไปยังไม่พ้นป่าอาจจะร้อนถึงท่านหัวหน้าศาลต้องเข้ามาขึ้นสูตรผม
 เองก็เป็นได้ จึงบอกผู้กองให้รีบกลับ เกิดปัญหาเรื่องการที่ญาติจะนำศพหญิงสาวนั้นออกจาก
 ป่าไปประกอบศาสนกิจ ที่ว่าเป็นปัญหาที่เพราะทางที่จะออกจากป่าไม่ใช่ทางเรียบ มีเนิน
 ขึ้นขวางหน้าอยู่ ๒ เนิน ตำรวจของเราแก้ปัญหาที่นั่นได้ดีมาก คือตัดเถาวัลย์ในป่าผูกมัดศพ
 ไรลงมาจากยอดเนินแล้วชักขึ้นจากตีนเนินโดยใช้ต้นไม้เป็นเครื่องผ่อนแรงตามหลักกลศาสตร์
 พอดีออกจากป่ามาถึงถนนรถยนต์ก็พอดีค่ำ มีอีกคนหนึ่งคณะขึ้นสูตรพลิกศพของเราเดินป่า
 ไกลมาก ให้เกิดอาการเมื่อย พบกระท่อมร้างกลางป่าอยู่หลังหนึ่งจึงตกลงหยุดพักกันที่นั่น
 ราวครึ่งชั่วโมง หลายวันหลังจากนั้นได้ทราบจากสายของตำรวจว่า ขณะที่เรานั่งพักกัน
 อยู่ที่นี่ ในกระท่อมนี้มีผู้ก่อการร้ายโจรจีนอาชญากรครอบครองตัวอยู่หลายคน น่าสนใจเขา
 (หรืออาจจะเป็นผู้ชายเราที่น่าสนใจเรา) ที่ฝ่ายเราเฝ้ากับไม้กระโถกกระตัก มีฉะนั้นก็ไม่รู้
 ว่าจะไรจะเกิดขึ้น ในการไปขึ้นสูตรแต่ละครั้งนั้นนะครับ ผู้กองท่านจ่ายปืนยิงเร็วยี่ห้อสะเติน
 ของกองทัพบกประจำชาติให้ผมติดตัว ๑ กระบอก บางครั้งก็จ่ายคาร์บินให้ ขึ้นเขาลง
 ห้วยไกล ๆ อย่างนั้นปืนที่สะพายหนักจังเลย ในป่าเบตงมีตัวหากซุกซม เวลาเกาะกินเลือด
 ไม่รู้สึกเจ็บ คลานจากข้างขึ้นไปกินเลือดตามพุงก็มี กลับจากป่าถึงบ้านผลัดเสื้อผ้าหากหล่น
 จากพุงที่ตะ ๒-๓ ตัวกินเลือดเข้าไปจนตัวกลม ไก่ที่เลี้ยงไว้แย่งกันจิกกินหนุบหนับ สนุกดีแท้

เนื่องจากในหมู่ข้าราชการของเราที่เบตงขณะนั้นเป็นชุมนุมเล็ก ๆ เพราะคน
 น้อย เพราะฉะนั้นนาน ๆ ที่เมื่อมีท่านผู้ใหญ่ของหน่วยไหนมาตรวจงานและค้างคืนที่นั่น เรา
 ทุกคนเป็นเจ้าของภาพร่วมกัน ไม่เหมือนการปฏิบัติในสังกัดราชการตามจังหวัดใหญ่ ๆ เวลา
 ท่านนายอำเภอท่านไม่อยู่และท่านหัวหน้าศาลยังไม่ได้เดินทางมา ตัวผมขณะนั้นเป็นเด็ก
 หนุ่มจะอ่อนวัย ๓๐ ก็กลายเป็นเจ้าหน้าเจ้าตาไปแล้ว ยังจำได้ในไมตรีอันสละสลวยที่สุดของ
 คำคนหนึ่ง คือท่านอาจารย์หลวงจินตาสหกิจ (ท่านบิดาของคุณหมอละเอียด อนุะศิริ หัวหน้า

ใหญ่ฝ่ายสาธารณสุขของ กทม. ปัจจุบัน) ท่านไปวางรูปงานการสหกรณ์ คินนนี่มอง
พิลึก ควรวานบริการจัดขึ้นตามมีตามเกิดของชาวบ้านบ้างอย่างคนเบตง เรื่องท่านผู้ใหญ่
มาตรวจงานเบตงนี่มีไม่บ่อย สำหรับผู้ใหญ่ทางศาล จำได้ว่าผมได้มีโอกาสทำความเคารพ
ท่านข้าหลวงยุติธรรมจากสงขลา ๒ ครั้งด้วยกัน ดูเหมือนจะเป็นคุณพระคุณยการณโกวิท
กับคุณพระนิติพิภพประพันธ์ แต่ท่านทั้งสองมิได้ค้างที่นั่น คงกลับไปยะลาในวันนั้นเอง

เกี่ยวกับการต้อนรับอาคันตุกะ มีอยู่โอกาสหนึ่งเป็นเรื่องเศร้ามาก คือมีท่าน
ที่เคารพท่านหนึ่งของผม เป็นสาธารณสุขจังหวัดยะลา ชื่อท่านขุนสนองฯ (ผมจำสัวย
บรรดาศักดิ์ของท่านไม่ได้) ท่านผู้นี้เคยเป็นนายทหารหมอบาก่อนและรักใคร่กับญาติผู้ใหญ่
ของผมด้วย ท่านเดินทางมาเบตงเพื่อตรวจและเซ็นชื่ออนุญาตให้โรงแรมเปิดใหม่เปิดรับผู้
พักแรมได้ตามกฎหมาย ทางโรงแรมเขาจัดเลี้ยงต้อนรับ คินนนี่จุดตะเกียงเจ้าพายุหลาย
ดวงสว่างไสว มีเสียงเครื่องดนตรีด้วย กำลังนั่งกินอยู่ดี ๆ คุณอาว์ขุนท่านไม่ดื่มเครื่องดื่มเลย
ท่านเตือนผมว่า หลานเอ๊ย อย่าดื่มมากนัก ตอนนี้เป็นไว แต่จะไปรู้สึกตัวเมื่อมีอายุ
ผมก็กราบรับคำท่านด้วยความเคารพ แต่ยังคงดื่มต่อไป พออีกสักครู่ เป็นเวลาประมาณ
๒๑ นาฬิกาเศษ ๆ คุณอาว์ขุนท่านหงายหลังลงพิงพนักเก้าอี้ ตะโกนว่า หยิบยาให้ที ปาก
คอท่านฟุ้งฟายหมดสติ ทำใจดี ทั้งเมืองในวันนั้นไม่มีแพทย์อยู่สักคน ซึ่งโดยปกติแม้ไม่ใช่
วันนั้นก็มักจะมีหมออยู่แล้ว พอที่ท่านสาธารณสุขภาคที่สงขลา ชื่อคุณหลวงสุขเวช
(ขอประทานโทษถ้าผมเรียกท่านผิดไป) มาจากยะลาไปถึงเบตงตอนดึก ดูเหมือนท่านกำลัง
อยู่ระหว่างเดินทางมาตรวจราชการการสาธารณสุขของจังหวัดต่าง ๆ ในภาค ท่านรู้เรื่องเข้า
จึงมาที่โรงแรมนั้น ได้ตรวจอาการคุณอาว์ขุนแล้วท่านบอกว่าไม่มีหวัง อย่างช้าก็แค่รุ่งเช้า
คุณอาว์ขุนคนนั้นมาก ท่านจึงฉึกฉากให้สงบ ผมไม่รู้เรื่องทางหมอ แต่สังเกตดูคุณอาว์ขุนหายใจ
แต่ละครั้งห่างกันเหลือเกิน พอประมาณ ๔ นาฬิกาท่านก็สิ้นลม คินนนี่พวกเราที่อยู่ที่นั่น
ไม่ได้กลับบ้านนอน ปรึกษากันว่าจะทำอย่างไร เราวิ่งส่งรถ (ดูเหมือนจะเป็นรถคันของ
กองทาง) ไปรับคุณนายท่านที่ตัวจังหวัด คุณนายมาถึงเกือบ ๘ นาฬิกาวันรุ่งขึ้น ตอนตี
หนึ่งคินนนี่ปรึกษากันเรื่องจะนำคุณอาว์ขุนกลับยะลา จะขนไปอย่างไร ผมตัดสินใจในตอนดึกนั้น

เองว่าเราควรต่อแคว่สามไว้เพื่อจะไม่ถูกละทิ้งในตอนเช้า คินนินพอเราหายตกใจ ได้ให้เด็กที่ติดตามคุณอาว์ซุนมาด้วยเปิดกระเป๋าดูเส้นทางของคุณอาว์ซุนจนกว่ารายการทรัพย์สิน พบยาฉิบพรุขั้ววินาศสำเร็จรูปพร้อมที่จะใช้ได้นั้นที่อยู่ ๓ เซ็ม แสดงว่าคุณอาว์ซุนรู้ตัวตัวเองอยู่ว่าเป็นโรคความดันโลหิตประจำตัว นายช่างแสงทองทางใต้กรุณาเป็นผู้อุปถัมภ์รายการแคว่สามนั้น คินนินถ้าคุณอาว์ซุนพ้นอันตรายและรอดชีวิต ผมเสียคนแน่

พูดถึงไม่ตรงกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับเรา ตอนนั้น ประเทศสหพันธรัฐมะลายูยังไม่ได้เอกราช อังกฤษยังปกครองอยู่ จึงมีนายอำเภอคนหนึ่งที่เข้ามาเยี่ยมทางราชการของเราที่เบตงอยู่เป็นนิจสิน คนเหล่านั้นเป็นเด็กหนุ่มหรืออย่างมากที่สุดก็อายุกลางคน ส่วนมากพูดมะลายูแบบภาษาเมืองหลวงได้ก่อนออกเดินทางมา เพราะผ่านโรงเรียนภาษาตะวันออกที่เมืองลอนดอนมาแล้ว บ้านพักที่รัฐบาลมะลายูจัดให้แก่นักพวกนี้และข้าราชการอื่น ๆ ก็พร้อมสรรพ คือรัฐบาลยอมลงทุนหนักเพื่อให้งานได้ผล ไม่ต้องมีตะเกียงตะกายถูกบ้างฉิบบ้างเพื่อความอยู่รอด ขณะนั้นมีปลัดอำเภอตรีพลองงานอยู่ท่านหนึ่งชื่อ คุณสงวน พุทธชาติ เป็นผู้มีอาวุโสสูง นอกจากจะเป็น liason officer กับฝ่ายฝรั่งอย่างดีที่สุดแล้ว ยังมีความเจนจัดเป็นพิเศษในกิจการภายในด้านต่าง ๆ ของอำเภอเบตงด้วย ส่วนปลัดอำเภออาวุโสอีกท่านหนึ่งชื่อท่านปลัดเมือง ผมเรียกภรรยาท่านว่าพี่นัม ท่านปลัดเมืองเป็นมือเก่าคนหนึ่งของเบตง เมื่อฝ่ายอักษะแพ้สงครามโลกครั้งที่สอง มีกองกำลังในป่าเบตงเขาอ้างว่าเขาเป็นฝ่ายพันธมิตร ท่านปลัดเมืองดูแลเบตงอยู่ขณะนั้น ผมได้ยินว่าคนหนึ่ง ในกองกำลังนั้นเขาจะขอเข้าดูแลเบตงเอง ทราบว่าได้มีการประคارกับท่านปลัดเมืองอย่างน่าฟัง ในที่สุดเขาก็ถอย ผมคิดถึงท่านปลัดเมืองและพี่นัมจึงเลย อธิษฐานว่ารักทั้งคู่ วันหยุดราชการสองคนตายายถือพร้าเข้าสวน เป็นมิตรกับคนทั่วไป และตามความคิดของผม ตายายคุณเป็นภาพที่ฉายให้เห็นได้ว่า ในหลายแห่ง ทักษะและประสบการณ์แพงกว่าวุฒิ

ผมได้เล่าไว้ข้างต้นแล้วว่า ที่เบตงสมัยนั้นความร่วมมือที่จะเผชิญภัยมีความสำคัญเพียงไรสำหรับข้าราชการชนบททั่วไปไม่ว่าในภาคใดของประเทศ การมีอาวุธติดตัวพร้อมเมื่อออกจากบ้านคุณเป็นเรื่องธรรมดา แต่ที่เบตงพิเศษสักหน่อย ผมจำได้ว่า แม้เวลาขึ้น

สโมสรมไปเล่นเทนนิส พวกเราส่วนมากก็มีอาวูตติดตัวไปด้วย เช่นวันหนึ่ง ขณะที่เรากำลังตีเทนนิสกันอยู่ ได้ยินเสียงร่ำไห้ในตลาดซึ่งอยู่ข้างล่างมีควันกันโครมคราม ได้ความว่ามีชาวเลิคว่าผู้ก่อการร้าย^{โชนัน}จะเข้าปล้นตลาด แต่ในที่สุดก็เป็นเพียงชาวเลิคว่า และอีกเย็นวันหนึ่ง ข้าราชการมะลายูที่อำเภอโกะระห์ รัฐเปรัก เขามีงานเลี้ยงฉลองการแต่งงาน เขาเชิญพวกเราด้วย หนทางก็ห่างกันเพียงประมาณ ๑๒ กิโลเมตรจากตัวเมืองเบตง แต่บางตอนจะต้องแล่นรถไปตามไหล่เขาซึ่งเป็นป่าเปลี่ยว ข้าไปเกือบค่ำแล้วและจากลับก็จะมืด จึงเป็นที่น่าขมขื่น ที่พวกเราแต่งชุดสากลไปในงานนั้น แต่มีปืนยิงเร็วติดตัวไปด้วย ดูออกจะขัดแย้งกันพิกลอยู่

สำหรับชีวิตราชการของผมนั้น มีอยู่หนึ่งที่ยังติดอยู่ในใจของผมจนบัดนี้ คือเมื่อท่านผู้ตรวจราชการภาคที่ส่งข้าไปตรวจราชการที่เบตง ท่านผู้เคยเป็นผู้ว่าราชการอำเภอเบตงอยู่ครั้งหนึ่งเมื่อนานมาแล้ว (เบตงเป็นอำเภอพิเศษ มีอยู่สมัยหนึ่ง ผู้เป็นหัวหน้าสูงสุดไม่เรียกว่านายอำเภอ และสำหรับทะเบียนยานพาหนะ ดูเหมือนแม้กระทั่งเคยวนกลับมาเป็นอำเภอเดียวของประเทศที่มีสิทธิ์ออกแผ่นป้ายทะเบียนของตนเองได้ โดยไม่ใช่อักษรย่อ-ของจังหวัด คือใช้ว่า บ. ต. แทนที่จะใช้ ย. ต. ของจังหวัดยะลา) ท่านผู้ตรวจราชการ^{ภาค} ซึ่งบางคนยังเรียกติดปากมาจากสมัยมีมณฑลว่าเทศาภิบาล คือพระยามรฤทธิธำรง (เพื่อความเข้าใจของคนรุ่นหลังผมขอเรียนว่า ท่านคือท่านบิดาของท่านอาจารย์ สุปณีย์ นาคทรพรพ ท่านอาจารย์ธีระ จตุญญ เอกวิทย์ ณ ถลาง ในปัจจุบัน) การไปตรวจราชการของท่านครั้งนั้น ท่านไปตรวจตามจุดต่างๆ ในป่า นอกจากคณะกรรมการอำเภอและตำรวจซึ่งติดตามท่านโดยสายงานแล้ว ท่านเรียกให้ผมไปด้วย แม้ท่านหัวหน้าศาลจะอนุญาตให้ผมไป ผมก็ได้กราบเรียนทักทายนานผู้ตรวจราชการภาคอยู่นานด้วยเหตุผลหลายประการ ท่านก็ไม่ยอม เป็นเหตุให้ผมรู้สึกไม่สบายใจต่อคณะกรรมการอำเภอและฝ่ายตำรวจ ซึ่งล้วนแต่มีเมตตากรุณาต่อผมเป็นอันมาก ณ จุดหนึ่งในป่า ท่านเจ้าคุณท่านนั่งบนขอนไม้ วางไม้ตะพดไว้ข้างๆท่านว่าฟังถึงความหวงแหนหัวใจในพระราชอาณาเขตส่วนนี้กับผมและให้ผมออกความเห็น ผมพูดน้อยที่สุด แต่ท่านก็ชักใช้เกี่ยวพันไปถึงนโยบายของทางกรุงเทพฯ ผมจำนึกได้ว่า เป็นเด็ก

จึงสนใจความประสงค์ของท่านได้ไม่มาก กลับเข้าเมืองบ่ายวันนั้นใจแบ้ว เศรษฐีทางกรม
การอำเภอและฝ่ายตำรวจภูธรที่สุด ไม่ตรีเค็มเค็มมืออย่างไรก็แน่นแฟ้นอยู่อย่างนั้น ท่านผู้
ใหญ่ที่ผมเคารพยิ่งท่านนี้ อีก ๑๐ กว่าปีหลังจากนั้น ผมยังได้ไปกราบทานที่บังกะโลว์ผา
กระจากในตัวเมืองนครศรีธรรมราช ท่านยังกรุณาชวนคุยเรื่องเก่า ๆ อยู่นาน ความทรงจำของ
ท่านประเสริฐและเป็นยอด ความรักแผ่นดินก็ประมาณมิได้

เบตงตอนนั้น ที่ผอนธามณคือลโมสว มโหรีสพคือหนังตลกกลางแปลง หนัง
โรงมีมาฉายบ้างเป็นพัก ๆ หนังสือพิมพ์ ๓ - ๔ วันมาที่หนังตามเที่ยวเมล ในหมู่ข้าราชการ
นั้นเมื่อก่อนเมื่อไหว้ข้าวแพร่ไปเร็ว ไปมุงกันที่ไปรษณีย์ซึ่งเป็นเรือนหลังย่อม ๆ เพื่อถามหา
จดหมาย นายไปรษณีย์ชื่อพี่เขยน ผิดคล้ายเดิมพันทอง ร้างบักบิน แถมเคียวหมากด้วย
ใจที่สุด เมื่อมโหรีสพบ้างไม่มีบ้างเช่นนั้น พวกเราหลายคนก็พากันหาทางออกไปใน
ทางสนทนายามสายวันที่ เบยน้อยหยอนน้อยไม่มีกำลังสู้เมื่อยของฝรั่ง จึงยึดเอาบางยี่ขัน
ห้องดินซึ่งตั้งโรงอยู่ริมลำธารก่อนจะเข้าเมืองเป็นที่พำนัก ทดลองของพิสดารต่าง ๆ ตั้งต้น
ที่เนื้อหมูป่า ถึงเนื้อควาย เรียบขึ้นไปถึงเนื้อเสือโคร่ง หนักเข้าก็เลเฟลาคพาดเข้าไปถึง
จำพวกตัวอะไรต่าง ๆ พิลึกละ ชมนมปะเภทนมหลายชมนม ถึงกันหมด มีอยู่ชมนมหนึ่ง
ที่เป็นลูกทุ่งถึงขนาด คือชมนมลงพิมพ์ก่องทาง มีลงพิมพ์เองเป็นประธาน สูงเลี่ยมเป็น
เลขาฯ สูงเลี่ยมนี้พูดภาษาอังกฤษได้มากในทุกเรื่องทั้ง ๆ ที่อ่านภาษาอังกฤษไม่ออกเลย
อาศัยเคยอยู่กับฝรั่งกองทางหรือฝรั่งเหมืองสมัยนั้นมานาน เวลาได้ที่สูงเลี่ยมคุยภาษาฝรั่ง
ครึกครื้นคนแก่

ที่ตัวเมืองเบตงสมัยนั้น ไม่เจ็บไม่ไข้เลยได้กัจะดี แพทย์คนหนึ่งชื่อท่านขุน
สวัสดิ์ ท่านมีงานล้นมือ อีกคนหนึ่งเป็นคนจีนเราเรียกกันว่า หมอฟามินซี และอีกคนหนึ่งเป็น
คนชกเกียน เคยเป็นผู้ช่วยแพทย์หรือบุรุษพยาบาลในสมัยมาก่อน ชื่อ ไช้เจ็งโท พวกเรา
หลายคนได้อาศัยไช้เจ็งโทแก้ขัดไปตามเรื่อง ผมได้ข่าวว่าไช้เจ็งโทล่องลับไปหลายปีแล้ว

คบกับเจ้าของสวนยางที่เบตงคนหนึ่งซึ่งจะเว้นกล่าวเลี่ยมได้ คือ นายตัน จี หลิม
เป็นคนชกเกียนเหมือนกัน ตอนหลังไช้ชื่อและสกุลเป็นไทยว่าอะไรผมจำไม่ได้ แต่ผมเรียกแก

ว่า เขียหลิม มาตรฐานของแกจะเป็นมาอย่างไร มีคนพูดถึงทั้งในทางบวกและทางลบ แต่ระหว่างที่ผมอยู่ที่นั่น ผมไม่ได้เคยรบกวนศาลในเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้นที่ไม่ถูกวิถีทาง ทราบเมื่อผมย้ายจากเบตงแล้วว่า ได้บริจาคเงินสร้างบ้านพักผู้พิพากษาให้แก่ศาลหลังหนึ่ง ดูเหมือนหม่อมพูน (ม.ร.ว. พูนศรี ศรีวัชร) เพื่อนผมเป็นคนแรกที่ได้อยู่บ้านหลังนั้น ตั้งแต่ย้ายจากเบตงใน พ.ศ. ๒๔๘๒ แล้ว ผมไม่ได้กลับมาเยี่ยมเบตงเลย หลายปีมาแล้วได้รับโทรเลขจากเบตงเรื่องการบรรจุศพเขียหลิม ผมก็คิดถึงงานมาไม่ได้อีก

พูดถึงเขียหลิม ยังนึกถึงความอาวิที่ทานมีต่อตำรวจสันติบาลคนหนึ่ง (ขณะนั้นยังไม่มีตำรวจตระเวนชายแดน) คือมีสิทธิตำรวจคนหนึ่งชื่อหมูปู่ไปล่ กลับออกมาจากตรวจเหตุการณ์ในป่าเวลาบ่าย เข้าไปกินน้ำแข็งที่ร้านน้ำชาคนจีนตำบลตานะแะแะที่เราเคยกล่าวไว้ข้างต้น หมูปู่ไปล่แกพึ่งผูกคอตายไว้ข้างโต๊ะในวันหนึ่ง ๆ ที่ยังชันลำไว้ เพราะหกรมภรรยาของเจ้าของร้านเดินไปสะดุดเป็นเข้า ปีนพลัดล้มเข้าท้องหญิงคนนั้นถึงแก่ความตายทันที คิดทำให้คนตายโดยประมาทจึงมาศาล ผู้กองจิตต์ (พลตำรวจโท จิตต์ ติลลายุทธ ในปัจจุบัน) เป็นทุกข์เป็นร้อนและคุยกับผม ผมก็หนักใจ เขียหลิมแกส่งสารหมูปู่ไปล่ แกจึงออกเงินส่วนตัวปลอบใจสามีผู้ตาย ๒,๐๐๐ บาท (คงจะเป็นเงินเรือนหมื่นๆ บาทในปัจจุบัน) ทางการตำรวจของเราที่นั่นให้เกียรติแก่ผู้ตายในพิธีฝังศพ นอกจากเรียวกันคนละเล็กละน้อยมอบให้แก่สามีผู้ตายแล้ว เราจัดให้หมูปู่ไปล่คุกเข่าขอพรและขอขมาศพที่สุสานบนเนินเขา โดยให้กล่าวคำขอขมาว่าๆ ซัดถ้อยซัดคำเป็นภาษาไทย มีคำแปลซัดถ้อยซัดคำเป็นภาษาจีนท้องถิ่นท่ามกลางกลุ่มญาติมิตรของผู้ตาย สามีผู้ตายเห็นใจมายื่นคำร้องต่อศาลขอให้รอกการลงโทษจำเลย หมูปู่ไปล่เลยไม่ต้องถูกจองจำและไม่ต้องออกจากราชการ หมูปู่ไปล่แกจนกรอบอย่างนั้น หนึ่งหุ้มกระดุก ลูกหลายคน หมดหนทางที่จะหาปัจจัยมาทดแทนการละเมิดได้ นับว่าเขียหลิมได้อุปการะผู้ยากรายนี้ไว้ ราว ๘-๙ ปีหลังจากนั้นผมรับจากเรือกำปั่นที่ท่าคลองเตย หมูปู่ไปล่เป็นจำแล้วเข้ามาทักผมคืนนั้น ผมจำแกไม่ได้ แกต้องลำดับเรื่องให้ฟัง เคียงวันหมูปู่ไปล่ไปอยู่ที่ไหนผมก็ไม่รู้เหมือนกัน

เดิมเล่าไปอีกรื่องหนึ่งคือพิธีการทางศาสนาของคนจีนพวกหนึ่งที่เบตง มีอาคารศาสนาเช่นนี้อยู่หลายแห่งชาวบ้านเรียกกันว่า “โรงพระ” “โรงพระ” หลังบ้านจำศาลที่ผมอาศัยอยู่ก็มีอยู่ ๑ หลัง ที่แทนบูชาเป็นกระจากเงาบานใหญ่ ไม่ใช่ลักษณะโรงเจ เพราะพระกินของสดकाวได้ เวลาทำพิธีมีการบูชาญัตต์ เห็นใช้สุกรกันเป็นพัน คือมีคตุกรเอาชนวางไว้เบื้องหน้าแทนบูชาบานกระจากเงาบาน พอได้เวลาก็มีคนแทงสุกร ทิ้งใต้ที่สุกรร้องเขากลวดชนพร้อมกัน แล้วพ้อแล้วเนื้อสุกรนั้นก็นำมาประกอบอาหารเลี้ยงกันในพวกเขา

อีกครั้งหนึ่ง ผมเดินทางจากเบตงไปยะลา พาหนะคือรถถังตามเคย แล่นไปได้ครึ่งทางสักป้ายโมงเศษก็เกิดเหตุเรื่อง คือเดิมผมนั่งทางข้างขวาของคนขับ นึกถึงหวังอย่างไรไม่ทราบได้เลื่อนขึ้นไปนั่งบนกองของที่บรรทุกถน เด็กแฉ่รถลุกจากกองของลงไปนั่งแทนที่ผม หลังจากนั้นไม่กี่นาที มีรถลงจากไหล่เขา ๑ คันกำลังแล่นสวนมา เป็นรถบรรทุกมีประทุน ผ่าใบกันฝนข้างรถไม่ได้วัดให้เรียบร้อย จึงกระพือมาเห็นแต่ไกล รถคันที่ผมนั่งแล่นช้าเพราะกำลังไต่ขึ้นไหล่เขา รถที่สวนมาแล่นเร็ว พอรถสวนกันตัวไม่ยาวที่ซึ่งชายผ้าใบด้านล่างก็กระพือเฉี่ยวเข้าชายโครงของเด็กแฉ่รถ แกลสลับทันที คนขับรถกับผมช่วยกันปฐมพยาบาลแก่ เลือดไหลพลุก ๆ รถที่เป็นต้นเหตุคิดว่าจะหยุดได้ก็ไกลเพราะกำลังแล่นลงจากไหล่เขา ผมบีบแฉดแกลไว้กลัวเลือดจะออกมากไป พอติดตรงนั้นใกล้ที่อาคารอำเภอบันนังสตาเข้าไปแล้ว เลี้ยวรถเข้าไปที่อำเภอ ผู้ช่วยแพทย์ที่อำเภอบอกว่าสาหัสอย่างนี้ต้องรีบพาไปส่งโรงพยาบาลที่ยะลาที่อำเภอไม่มีเครื่องมือเลย จึงต้องวิ่งรถต่อไปยังยะลาอย่างรวดเร็ว นากลัวตกเหวตายเพราะไหล่เขาที่เป็นถนนสูงกว่าดินเขามาก เตะเบรคหยุดรถทันที มาตามทางแกลก็ยังไม่พ้น หายใจระรวยถึงโรงพยาบาลเย็นแล้ว ทราบจากนายแพทย์ว่าถ้าไม่ชิงผ้าใบขึ้นนั้นเฉี่ยวลึกเข้าไปอีกนิดเดียว จะถูกปัดถึงฉีกและคงไม่รอด เพราะเลือดคงจะออกมากกลางทางก่อนที่จะมีโอสถเติมเลือดใหม่เข้าไปให้ คินนั้นผมนอนไม่หลับแกลกับเควระห์แทนผมแท้ ๆ

เรื่องราวต่าง ๆ ที่เบตงยังมีอีก แต่นึกออกไม่หมดเพราะนานมาแล้วราว ๓๐ ปี ยากที่จะจดจำได้หมด มิตรไมตรีที่มีต่อกันนั้นหนักแน่นและมากท่าน แม้หลังพ้อที่ลำนก

สงฆ์กันขอรื้อท่านไม่ออก ผู้ใหญ่บ้าน ได้ระยี้หลายคนที่รักใคร่กันก็ขึ้นรื้อไม่ออก निकออก แต่หน้าตา ที่พอนักออกมีคุณสงวน ท่านนายกเทศมนตรี คุณนายท่านตั้งวานต์คเลอ ด เหมือนชื่อวาน พัสตราภรณ์ คุณพ่ออุตรา (คุณอุตรา เติมนังค ฌ อยธยา) ด้านตรวจคน เข้าเมือง พี่เทียม นวลสกุล คลังอำเภอผู้ซื้อสัตย์เที่ยงตรง คุณบุญทรง เจ้าแก้งเลิงโกดัง ยางสีแยกเสาวิทยุ เคยเื่อเพื่อเรื่องพาหนะเวลามีแขกมาเยี่ยมเมืองเบตง ได้ทราบว่าเตียวณ ไรชื่อว่า คุณเลียง จำรัสวังษี คุณอยู่เหล คุณโอม สุขบัณฑิต (คนนั้นจำได้แม่นยำเพราะ เป็นพี่ชายของเพื่อน) แม่สำเนียง ภรรยาคุณจำศาล เจ้งออนคนขับรถ (เพราะฝากแกซื้อ ของจากบ๊นบ๋อย ๆ) ม่อเบ็ง ช่างฟัดประจำอำเภอ คุณมานิต คุณเคลื่อนไหว ปลัดประธาน คุณพี่แปลกอัยการและคุณพี่มาลี อักษรกุล บ้าดำควนช่างทองหยิบทองหยอดผอยทอง ผีมื้อ เลิศ คุณเสวก อยู่กองทาง คุณวรรณ คุณสำรวย อยู่ด้านใน คุณบุญชู ภู่อารภรณ์ อยู่ด้านนอก สมาน ล่ามศาลผู้พูดได้หลายภาษา จิรัช บัญชี นายบุญคนมัดเปิดศาล ร้อย ตำรวจโทชาญ กระตุกฤษ คุณขันธ เสมิยตรา คุณสูงเจิมศึกษาธิการ ฯลฯ ท่านเหล่านั้น ใครอยู่ที่ไหนเตียวณไม่ได้ติดต่อกันเลย

ตอนเย็นเกือบพลบแล้วก่อนวันย้ายจากเบตง ผมได้ขึ้นไปบนสนามเทนนิสคน เตียวณองดูภูมิประเทศโดยรอบ เห็นเทือกเขาบูโลม นราธิวาสคำทะมื่นอยู่ลิบ ๆ ตามบ่ที่ เมืองนี้ให้คุณค่าแก่ชีวิตผมมากมาย ขออ้อมรำลึกพระคุณของแผ่นดินไทยส่วนนี้ไว้ ณ ที่นด้วย

ได้รับกวนเวลาอันมีค่าของท่านผู้อ่านมาพอแรงแล้ว ขอถือโอกาสส่งจด อธิษฐานให้เบตงเห็นร่ำค่าของแผ่นดินไทยจงสถิตย์สถาพรอยู่คู่ธงไตรรงค์ และขอให้ท่าน ทั้งหลายทั้งปวงได้ประสบสุขทั่วกัน นิรันดร์เทอญ.

ศาลฎีกา

พฤหัสบดี ๑๕ เมษายน ๒๕๑๕

วิธีเร่งคดีความในศาลหัวเมือง

โดย วิธ ปานะบุตร

อธิบดีผู้พิพากษาศาล ๘

การดำเนินคดีของศาลยุติธรรมนั้น จุดประสงค์ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งก็คือ ต้องเร่งรัดการพิจารณาพิพากษาให้ดำเนินไปโดยรวดเร็วไม่ล่าช้า ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนผู้ซึ่งมีอรรถคดีเกี่ยวข้องหรือมาพึ่งความยุติธรรมต่อศาลได้รู้ผลของคดีนั้น ๆ โดยความรวดเร็ว ดังนี้นั้นผู้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาในหัวเมือง ย่อมจะมีความหนักใจไม่น้อยที่จะต้องรับภาระในเรื่องดังกล่าวนี้ ผู้เขียนเห็นว่าวิธีการเร่งรัดคดีความของศาลในกรุงเทพมหานครกับศาลหัวเมืองนั้นแม้จะคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ศาลในหัวเมืองย่อมจะมีวิธีการที่จะปฏิบัติให้บรรลุผลได้ง่ายและสะดวกกว่า เพราะในหัวเมืองนั้น บรรดาผู้พิพากษามีโอกาสที่จะใช้ความสัมพันธ์ร่วมกับบรรดาพนักงานอัยการ พนักงานตำรวจ พนักงานฝ่ายปกครอง พนักงานที่ดิน พนักงานเรือนจำ ทนายความ นายแพทย์ ตลอดจนบรรดาผู้มีความ และบุคคลซึ่งจะมาเป็นพยานได้ดีกว่าในกรุงเทพมหานคร ถ้าหากผู้พิพากษาหัวหน้าศาลหรือคณะผู้พิพากษาในศาลนั้น ๆ สามารถทำตัวให้เข้ากับบรรดาเจ้าหน้าทีและบุคคลฝ่ายต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว ก็จะเป็นความสะดวกในอันที่จะเร่งรัดคดีความให้เสร็จสิ้นไปโดยรวดเร็วได้ ผู้เขียนไม่อาจเฝ้าฝันที่จะแนะนำว่าควรทำประการใด แต่บทความเรื่องนี้ผู้เขียนมีความประสงค์เพียงจะขอเล่าถึงการเร่งรัดคดีความที่ผู้เขียนได้กระทำและสำเร็จมาแล้วที่ศาลหัวเมืองแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นศาลที่มีอธิบดีผู้พิพากษาศาลประจำอยู่ และอธิบดีผู้พิพากษาศาลได้แนะนำขอรับรองให้ผู้เขียนซึ่งย้ายไปรับงานใหม่ที่ศาลนั้นได้ช่วยจัดการเร่งรัดคดีที่ค้างมีละมาก ๆ ให้ลุล่วงไปโดยรวดเร็ว อย่าให้ค้างข้ามมีเป็นจำนวนมาก ๆ ดังเช่นเคย ทั้งนี้เพื่อท่านผู้อ่านจะนำไปประกอบดุลพินิจในการใช้ประโยชน์ได้บ้างตามสมควร กล่าวคือ

(๑) นัดสืบพยานติด ๆ กัน หมายความว่าคดีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา เมื่อรับฟ้องไว้แล้วเห็นว่าจะสืบพยานฝ่ายละ ๓ นัด คงจะไม่เสร็จแน่ ก็ควร

สอบถามคู่ความฝ่ายที่จะต้องสืบก่อนว่าจะนำพยานเข้าสืบประมาณกี่ปาก จะสืบประมาณกี่นัดจึงจะเสร็จ เมื่อสอบถามได้ความแล้ว ก็ควรกำหนดวันสืบพยานไปรวดเดียวโดยนัดหลาย ๆ วัน เช่น กำหนดสืบพยานโจทก์ในวันที่ ๕ วันที่ ๑๒ และวันที่ ๒๐ เป็นต้น มิใช่นัดสืบพยานติดต่อกันเรียงวันกันไปทีเดียว เพราะถ้านัดสืบพยานวันที่ ๕-๖-๗ เรียงกัน ๓ วันติดกันเช่นนั้น หากพยานป่วยหรือทนายป่วยหรือมีเหตุที่จะต้องเลื่อนในประการอื่น ก็จะทำให้เสียวันนัดไปเปล่า ๆ ทั้ง ๓ วัน ฉะนั้นจึงควรนัดกระโดดข้ามวันให้ห่าง ๆ กันไว้พอสมควร ถ้ามมีการเลื่อนนัดแรก ก็ย่อมจะเลื่อนไปสืบพยานในวันอื่นที่ได้นัดไว้ล่วงหน้าแล้วนั้นได้ เมื่อสืบพยานฝ่ายแรกเสร็จแล้ว ก็ควรสอบถามคู่ความฝ่ายที่จะสืบภายหลังว่าจะสืบพยานรวมกี่นัด แล้วก็นัดรวดเดียวโดยกำหนดวันนัดให้กระโดดห่าง ๆ เช่นเดียวกัน การนัดสืบพยานแบบนี้ทำให้คู่ความย่อมกะประมาณได้ว่าคดีของตนจะเสร็จลงเมื่อใดและศาลจะพิพากษาเมื่อใด การกระทำเช่นนี้เป็นกรกระทำตามบทบัญญัติของกฎหมาย กล่าวคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา ๓๗ ได้บัญญัติว่า ให้ศาลดำเนินการนั่งพิจารณาคดีติดต่อกันไปเท่าที่สามารถจะทำได้โดยไม่ต้องเลื่อนจนกว่าจะเสร็จการพิจารณาและพิพากษาคดี เมื่อทนายความหรือพนักงานอัยการใดตกลงยอมรับที่จะสืบพยานติดต่อกันหลาย ๆ วันดังกล่าวมาแล้ว จะยังผลให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมีความตงอกตงใจ กะปรีะเพรา และนำพยานมาศาลตามวันนัดโดยไม่มีการขอเลื่อนหรือประวิงความแต่อย่างใด

(๒) กัดอาญาที่ศาลขอแรงทนาย มักจะประสมว่าในวันสืบพยานโจทก์นัดแรก ทนายจำเลยที่ศาลขอแรงมักจะขอเลื่อน เพราะเหตุที่ได้เห็นว่าความคดีอื่นไว้ก่อนแล้วในศาลนั้นซึ่งเป็นความจริง ดังนั้นจึงไม่ควรที่จะให้เจ้าพนักงานศาลเป็นผู้กำหนดตัวทนายความที่ขอแรงนั้นแต่ลำพัง เจ้าของจำเลยสมควรเรียกบัญชีรายชื่อทนายความมาดู แม้ว่าจะถือหลักการเรียงตามลำดับชื่อทนาย แต่เมื่อการขอแรงทนายในคดีนั้นจะต้องถึงวาระของทนายผู้หนึ่ง แต่ปรากฏจากบัญชีนัดความของศาลว่าในวันที่ศาลจะกำหนดนัดนั้น ทนายผู้นั้นคดีความคดีอื่นอยู่แล้ว และไม่มีทางที่จะเปลี่ยนวันสืบพยานนัดแรกของคดีที่ศาลขอ

แรงเป็นวันอื่นได้... ก็ควรจะเปลี่ยนไปขอแรงทนายผู้อื่นทันที... ไม่จำเป็นต้องขอแรงทนาย
 เรียงตามลำดับบัญชีรายชื่อทนายความเสมอไป... และเมื่อได้ออกหนังสือขอแรงทนายผู้อื่นแล้ว
 ควรให้เจ้าพนักงานศาลพิมพ์ข้อความต่อท้ายเป็นหมายเหตุในหนังสือขอแรงทนายนั้น โดยมีใจ
 ความว่า ถ้าท่านประสงค์จะขอเลื่อนคดีไม่ว่าเพราะเหตุใด โปรดรับมาขอเลื่อนภายใน ๓ วัน
 นับแต่วันรับหนังสือนี้ เพื่อจะได้กำหนดนัดวันสืบพยานให้ใหม่ การทำให้พิมพ์หมายเหตุ
 ต่อท้ายหนังสือขอแรงทนายเช่นนี้ก็เพราะไม่แน่ว่าเสมอไปว่า การตรวจสอบบัญชีคดีความที่ศาล
 แห่งนั้นจะทำให้เห็นว่าทนายผู้ถูกขอแรงจะว่างเสมอไป... ทนายผู้นั้นอาจจะมียกิจประจำเป็น
 อย่างอื่นเช่นเดินทางไปติดต่อกับกองบังคับคดีล้มละลายที่กรุงเทพมหานคร ต้องตามประเด็นไป
 ว่าความที่ศาลอื่น ต้องนำเจ้าพนักงานศาลไปยึดทรัพย์บังคับคดี ต้องนำเจ้าพนักงานที่ดินไป
 รังวัดทำแผนที่พิพาท... ต้องไปประชุมสภาเทศบาลและสภาจังหวัดซึ่งนัดไว้ก่อนแล้ว เป็นต้น
 จำพึงแต่บัญชีคดีความของศาลจึงไม่อาจจะตรวจสอบได้... เมื่อทนายที่ได้รับหนังสือขอแรง
 ให้เป็นผู้แก้ต่างมาขอเลื่อนคดีนั้น ๆ ก่อนวันนัดพิจารณา ศาลก็จะได้เรียกพนักงานอัยการ
 มากำหนดวันสืบพยานให้ใหม่... เพราะถ้ารอจนถึงวันนัดจริง ๆ และมาขอเลื่อนแล้วจะทำให้
 เสียวันนัดและล่าช้าไปโดยใช่เหตุ... ส่วนคดีอาญาที่กฎหมายกำหนดให้ศาลสอบจำเลยเรื่อง
 ทนายโดยจำเลยแถลงว่าจะจัดหาทนายมาเองนั้น... ก็ควรสอบถามจำเลยว่า ถ้าถึงวันนัด
 สืบพยาน จำเลยยังไม่มีทนาย... จะให้ศาลสืบพยานไปได้โดยให้ถือว่าจำเลยไม่ตั้งใจมีทนาย
 หรือไม่... ซึ่งโดยมากจำเลยก็แถลงยอมรับตามที่ศาลสอบถามนั้น แล้วศาลก็จะจัดไว้ในรายงาน
 กระบวนพิจารณา... แต่ทั้งนี้ก็ต้องคำนึงถึงความยุติธรรมแก่จำเลยเป็นสำคัญอยู่เหมือนกัน
 เพราะถ้าหากถึงวันนัดสืบพยานเข้าจริง ๆ แล้ว จำเลยอาจจะแถลงว่าถูกขังอยู่ในเรือนจำ
 ได้ติดต่อกับญาติแล้วแต่ยังหาทนายไม่ได้... ประสงค์ให้ศาลเลื่อนคดีอีก ๓ วัน... เพื่อให้จำเลย
 มีโอกาสหาทนาย... ดังนั้นเป็นต้น... แม้ว่าศาลจะจัดไว้ในรายงานกระบวนพิจารณาไว้แล้ว แต่ถ้า
 จำเลยไม่มีทนายมาในวันนัด... ก็ยอมให้ศาลทำการสืบพยานไปได้ก็ตาม... ถ้าจะถือเคร่งครัด
 นัก... ดูจะไม่สมควร... วิธีแก้จึงควรเบิกตัวจำเลยจากเรือนจำมาสอบถามก่อนวันนัดประมาณ
 ๓๐ วัน... อีกครั้งว่าจำเลยหาทนายได้แล้วหรือไม่... และได้ผู้ใดเป็นทนาย... แล้วควรวางงาน

กระบวนการพิจารณาได้ พร้อมทั้งตรวจสอบบัญชีนัดความของศาลว่านายผู้ยื่นมีวันว่างในวันนัดพิจารณาคดีนั้นด้วยหรือไม่ แต่ถ้าจำเลยมีประกัน ก็ควรนัดนายประกันให้ส่งตัวจำเลยมาสอบถามก่อนวันนัดพิจารณาเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ต้องเลื่อนคดีในวันสืบพยานโจทก์นัดแรกไปโดยไร้เหตุ

(๓) พยานคู่ มักจะปรากฏเสมอว่าในวันสืบพยานโจทก์นัดแรกของคดีอาญา พยานโจทก์มาไม่พร้อม ฝ่ายจำเลยแถลงคัดค้านว่าพยานที่มาศาลเป็นพยานคู่รู้เห็นข้อเท็จจริงร่วมกับพยานที่ไม่มาศาล ทำให้โจทก์สืบพยานไป จำเลยจะเสียเปรียบ ขอให้เลื่อนไปสืบพร้อม ๆ กัน แต่การจะให้เลื่อนคดีหรือไม่นี้ ควรใช้ดุลพินิจอย่างถี่ถ้วนโดยซักไซ้ให้ถึงแก่นแท้ของข้อเท็จจริงว่าเป็นพยานคู่กันอย่างไร รู้เห็นเหตุการณ์พร้อมกันตอนไหน และเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวแก่ประเด็นแห่งคดีอย่างแท้จริงหรือไม่ ถ้าเห็นว่ามีจำเป็นหรือไม่อาจถือได้ว่าเป็นพยานคู่กันทีเดียวก็ไม่ควรให้เลื่อน แต่เมื่อเห็นว่าเป็นพยานคู่กันจริง ๆ ถ้าทำการสืบพยานไป จะทำให้จำเลยเสียเปรียบ ก็ควรนำพยานปากอื่นที่มีชื่อเป็นพยานคู่ซึ่งมาศาลในวันนั้นได้เข้าสืบเสียก่อน เพื่อไม่ให้เสียวันนัดของศาล เช่น มารดาของผู้ตายซึ่งไม่รู้เห็นเหตุการณ์ตอนคนร้ายยิงผู้ตาย หรือพยานแวดล้อมกรณีพยานปลายเหตุ ตลอดจนนายแพทย์ผู้ทำการตรวจชันสูตรพลิกศพหรือทำการตรวจบาดแผล เป็นต้น สำหรับคดีแพ่งนั้นส่วนมากมิใช่เป็นพยานคู่เหมือนกับคดีอาญา อันจะทำให้จำเลยเสียเปรียบ แต่คู่ความก็มักจะคัดค้านว่าเป็นพยานคู่ เมื่อไม่มาศาลพร้อมกัน ก็ขอให้ศาลเลื่อนคดีไป หากเป็นเช่นนั้น ก็ควรจะสอบถามข้อเท็จจริงทั้งสองฝ่าย เมื่อเห็นว่ามีประเด็นสำคัญ ก็อาจจะให้สืบพยานไปได้โดยไม่ต้องเลื่อน แต่บางครั้งก็ควรจะลุ่มอล่วยโดยให้สืบพยานปากแรกไป ครั้นพอถึงตอนที่ทนายอีกฝ่ายหนึ่งจะซักค้าน ก็ควรสืบแล้วส่งให้เลื่อนคดีไป โดยให้ไปซักค้านในนัดหน้าพร้อมกับพยานปากอื่นที่คู่ความอ้างว่าเป็นพยานคู่กัน หรือมิฉะนั้นก็ให้นำพยานปากอื่นที่ไม่เกี่ยวแก่เรื่องพยานคู่เข้าสืบเสียก่อน แต่พอถึงตอนนั้นทนายฝ่ายที่นำสืบมักจะอ้างว่าไม่ได้เตรียมพยานปากอื่นมาเพราะเห็นว่าศาลคงจะให้เลื่อน ศาลก็ควรให้โอกาส

แก้ทนายผู้รับโทรศัพท์หรือไปตามพยานปากนั้นมาสืบในวันเดียวกัน ถ้าสามารถจะติดตามพยานนั้นได้ โดยศาลจะคอย คังนั้นเป็นต้น

(๔) การชั่งสองสถาน ควรจะทราบไว้ด้วยว่าการชั่งสองสถานนั้น จะมีได้ก็แต่เฉพาะคดีแพ่งเท่านั้น ส่วนคดีอาญาไม่มีการชั่งสองสถานเพราะในคดีอาญามีแต่สอบจำเลยว่าจะให้การรับสารภาพหรือปฏิเสธแล้วนัดสืบพยานโจทก์ไป คังนั้นไม่เรียกว่าชั่งสองสถานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา ๑๘๒ แต่ศาลหรือเจ้าพนักงานศาลมักจะใช้คำว่าชั่งสองสถานในคดีอาญาซึ่งเป็นการไม่ถูกต้อง ฉะนั้นเจ้าพนักงานศาลผู้ทำใบสอบหรือบัญชีนัดความเกี่ยวแก่คดีอาญาควรเปลี่ยนใช้ว่า "สอบคำให้การจำเลย" ส่วนชั่งสองสถานวันไข้แก่คดีแพ่ง ซึ่งอาจสอบคู่ความให้รับกันในเรื่องโต้แย้งบางข้อเพื่อให้ประเด็นได้สืบเข้า แล้วจดไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณา ส่วนที่คู่ความไม่รับกัน ถือเป็นเรื่องแห่งคดี โดยเขียนเป็นข้อ ๆ แล้วจึงกำหนดให้ฝ่ายใดสืบก่อนและสืบหลัง จดไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณาเช่นเดียวกัน การสอบคู่ความให้รับกันในคดีแพ่งตลอดจนกำหนดประเด็นนำสืบเป็นข้อ ๆ เช่นนี้เป็นภาระประหยัดเวลาของศาลในการสืบพยานเป็นอันมาก เพราะคู่ความจะสืบเต็มตามฟ้องหรือสืบเต็มตามคำให้การไม่ได้ ถ้าสืบ ศาลก็ไม่จดให้ เพราะถือว่าเป็นการนอกประเด็นที่ไต่ชั่งสองสถานไว้ แต่ถ้าไม่ชั่งสองสถานในคดีแพ่งโดยจรรยาบรรณกระบวนการพิจารณาแต่เพียงว่านัดชั่งสองสถานวันนั้น ศาลได้เปรียบเทียบแล้ว คู่ความไม่อาจตกลงกันได้ จึงให้โจทก์นำพยานเข้าสืบก่อน เสร็จแล้วให้จำเลยสืบแก้ คังนั้น คู่ความทั้งสองฝ่ายก็ต้องเสียเวลาสืบเต็มตามคำฟ้องและคำให้การอย่างยาวเหยียด เป็นกว่าเสียเวลาแก่ศาลและคู่ความเอง ทำให้คดีต้องล่าช้าไปเป็นอันมาก การสืบพยานก็สืบสั้น กลับไปกลับมา เพราะไม่สืบเรียงประเด็น แม้แต่ตอนจะพิพากษาก็พิพากษาได้ยาก เพราะไม่อาจจะทราบได้ว่าคดีดังกล่าวนี้มีกี่ประเด็น และมีประเด็นว่าอย่างไรบ้าง ทำให้เสียเวลาต้องค้นคว้าและแสวงหาประเด็นเอาเองตอนเขียนคำพิพากษา อันเป็นการไม่สะดวกและจะทำให้การเขียนคำพิพากษาล่าช้าไปด้วย

(๕) การร่วมมือกับฝ่ายตำรวจ บังเอิญผู้กำกับการตำรวจย้ายไปใหม่ในจังหวัดที่ผู้เขียนประจำอยู่ เมื่อย้ายไปถึงก็ไปเยี่ยมคณะผู้พิพากษา ทั้งบอกว่าตำรวจขอรับใช้ศาลทุกประการไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ก็ได้ทราบจากคณะผู้พิพากษาว่า พยานโจทก์ในคดีอาญาซึ่งเป็นตำรวจผู้จับกุมและพนักงานสอบสวนไม่มีใครจะมาศาลตามหมายเรียก ศาลต้องเลื่อนคดีไปหลาย ๆ ครั้ง ครั้นศาลจะออกหมายจับก็จะกระเทือนใจกัน เมื่อผู้กำกับการตำรวจได้ฟังดังนั้นก็ตอบยืนยันทันทีอย่างเด็ดขาดว่า จะไม่ยอมให้มีเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นอีกอย่างแน่นอน ต่อมาอีกไม่กี่วัน ผู้กำกับการตำรวจมาแจ้งว่า ได้เดินทางออกไปชักชวนความเข้าใจแก่บรรดาตำรวจครบทุกอำเภอแล้วว่า ถ้าตำรวจผู้ใดไม่ว่ายศชั้นไหนได้รับหมายเรียกของศาลให้ไปเป็นพยานแล้ว ผู้นั้นต้องไปศาลตามวันที่กำหนดไว้ในหมาย จะเพิกเฉยมิได้ถ้ามีราชการจำเป็นรีบด่วน เช่น ต้องออกไปจับผู้ร้ายสำคัญ หรือราชการด่วนพิเศษอื่น ๆ ให้ตำรวจผู้รับหมายเรียกของศาลหรือผู้บังคับบัญชา รับวิทยุมาบอกกองกำกับการตำรวจทันทีเพื่อขออนุญาตที่จะไม่มาศาล เมื่อกองกำกับการตำรวจได้รับวิทยุรายงานเช่นนั้นและตอบอนุญาตไปแล้ว ผู้กำกับการตำรวจจะได้รีบแจ้งให้พนักงานอัยการหรือศาลทราบล่วงหน้า ส่วนหมายเรียกตำรวจที่อยู่ไกล ๆ หรือตำรวจที่ออกไปปฏิบัติหน้าที่ในถิ่นอื่นกันดารอันเป็นการยากที่จะส่งหมายเรียก ให้พนักงานอัยการส่งให้แก่ผู้กำกับการตำรวจ เพื่อจะได้ออกคำสั่งทางวิทยุให้ตำรวจผู้นั้นเดินทางมาเป็นพยาน และถ้าคดีใดที่เป็นคดีสำคัญก็ให้พนักงานสอบสวนรีบพยานที่เป็นราษฎรชนรายนมาพร้อมทั้งพนักงานสอบสวนด้วย ถ้าตำรวจผู้ใดฝ่าฝืนขัดคำสั่งนี้ ผู้กำกับการตำรวจจะสั่งขังทันทีตลอดจนลงความผิดความชอบในชั้นด้วย ทั้งยังได้ตั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจไว้คนหนึ่งหรือหลายคนทุกกองกำกับการฯ เพื่อทำหน้าที่จัดการในเรื่องรับหมาย - ส่งหมาย และประสานงานเกี่ยวแก่การติดต่อสั่งการทางวิทยุ ผู้กำกับการตำรวจเล่าว่าทุกสถานตำรวจยอมร่วมมือด้วยดี แต่มีผู้บังคับกองของอำเภอหนึ่งบอกว่า เคยไปศาลแล้วตามหมายเรียก แต่ไม่เห็นมีอะไร นั่งคอยเฉย ๆ เป็นเวลานานแล้วศาลก็เลื่อนคดีไป ทำให้เสียเวลาราชการไปเปล่า ๆ ผู้กำกับการตำรวจตอบว่าไม่ได้ทั้งนั้น เมื่อได้รับหมายของศาลอันเป็นหมายที่พิมพ์ข้อความไว้ว่า ในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ก็ทำหน้าที่

จะต้องไปศาลตามวันเวลานัด เพราะผู้บังคับกองมักจะเป็นพนักงานสอบสวนในคดีนั้น ู้เห็นเหตุการณ์ในคดีโดยตลอด การไปเป็นพยานที่ศาลต้องถือว่าไปราชการที่สำคัญยิ่งกว่าราชการตามปกติ เมื่อไปถึงศาลแล้ว ศาลจะสืบพยานหรือไม่สืบ หรือจะเลื่อนคดีไป หรือจะต้องเสียเวลานั่งคอยเป็นพยานปากสุดท้าย ก็เป็นเรื่องของศาล นอกจากนั้นผู้กล่าวกับการตำรวจยังได้เสนอต่อผู้บังคับการตำรวจภูธรเขตให้ทราบ เพราะตำรวจบางเหล่าขึ้นอยู่กับกองบังคับการตำรวจภูธรเขต ซึ่งผู้บังคับการตำรวจภูธรเขตก็ร่วมมือด้วยดีและออกคำสั่งไปเช่นเดียวกันนี้ด้วย หลังจากผู้กล่าวกับการตำรวจมาแจ้งให้คณะผู้พิพากษาทราบ ผลปรากฏว่าคดีอาญาทั้งปวงได้ลุล่วงไปด้วยดีและรวดเร็ว ไม่ต้องเลื่อนคดีเพราะรอตำรวจผู้จับกุมหรือรอพนักงานสอบสวนอีกเลย และศาลก็ควรขอความร่วมมือกับพนักงานอัยการว่าถ้าเป็นคดีที่พยานมาก ขอให้ขอหมายเรียกพยานโจทก์ทั้งหมดรวมทั้งตำรวจมาศาลในวันเดียวกัน แต่ให้ขอหมายเรียกโดยกะประมาณให้พอแก่การสืบพยานเฉพาะในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น และถ้าตำรวจมาศาล แล้วมีการเลื่อนคดีไม่กี่ข้อให้รับแจ้งตำรวจผู้มานั่งคอยอยู่ให้ทราบทันที เพื่อตำรวจผู้นั้นจะได้มาลงชื่อทราบวันนัดใหม่ แล้วกลับไปปฏิบัติราชการตามเดิมของตนได้ตั้งแต่วันนั้น

(๖) ส่งประเด็น คดีที่ศาลาและนำเบาะหน่ยอีกอย่างหนึ่งก็คือ การส่งประเด็นไปสืบพยานที่ศาลอื่น บางครั้งต้องส่งไปสืบรวมหลายศาล กว่าสำนวนจะย้อนกลับมาก็คือเป็นเวลานานมาก บางทีส่งประเด็นไปสืบเพียงศาลเดียวโดยส่งไปตั้งแต่ต้นปี ก็อาจจะส่งประเด็นคนศาลเดิมก็เป็นเวลาหลายปี ทั้งนี้เพราะคู่ความทั้งสองฝ่ายต่างช่วยกันขอเลื่อนคดีจากศาลที่รับประเด็นไปเรื่อย ๆ ครบละเกือบ ๒ เดือน รวม ๗-๘ ครั้ง ซึ่งศาลที่รับประเด็นนั้นก็ยินยอมให้เลื่อนไปโดยดี วิธีแก้ก็คือหลังจากคู่ความได้ยื่นบัญชีระบุพยานแล้ว และเห็นว่ามิพยานประเด็นในวันสืบพยานนัดแรกควรจะสอบถามคู่ความในเรื่องพยานประเด็นเหล่านั้นว่าเป็นเพียงใดที่จะต้องสืบพยานปากดังกล่าวและจำเป็นอย่างไร จึงต้องส่งประเด็น และจะส่งไปสืบพยานปากใดที่ศาลแห่งใดบ้าง เมื่อได้ความว่าจำจะต้องส่งประเด็นไม่ว่าศาลเดียวหรือหลายศาล ก็ไม่ควรรอให้สืบพยานที่ศาลแห่งนั้นหมดเสียก่อนแล้วจึงค่อยส่ง

ประเด็นไปสืบพยานที่ศาลอื่นในภายหลัง เพราะจะทำให้ล่าช้ามากทั้งไม่มีกฎหมายหรือระเบียบว่าจะต้องทำเช่นนั้น ควรจะจัดการแยกส่งประเด็นไปสืบที่ศาลอื่นในนัดแรกของวันสืบพยานคดีนั้นทันทีโดยให้คัดสำเนาคำฟ้อง สำเนาคำให้การ ตลอดจนสำเนาเอกสารอื่น ๆ ที่จำเป็น เช่นสำเนาบัญชีระบุดพยานเป็นต้น ให้เจ้าพนักงานศาลทำหนังสือส่งประเด็นไปทันทีพร้อมทั้งกำหนดวันสืบพยานไปด้วย และกำหนดไว้ในหนังสือส่งประเด็นว่าถ้าถึงวันนัดทนายของฝ่ายที่ขอให้ส่งประเด็นไม่ไปศาล ก็ขอให้ส่งประเด็นคืนโดยถือว่าไม่ติดใจสืบพยานปากนั้น ส่วนทนายอีกฝ่ายหนึ่งจะตามไปซักค้านแต่ถ้าถึงวันนัดไม่ไป ก็ขอให้ศาลทวีปประเด็น สืบพยานไปได้โดยไม่ต้องเลื่อน ก่อนที่จะจกรายงานกระบวนการพิจารณา และให้ทำหนังสือส่งไปเช่นนั้น ควรสอบถามทนายหรือคู่ความทั้งสองฝ่ายเพื่อขอความยินยอมให้ปฏิบัติเช่นนั้นเสียด้วย ส่วนพยานเอกสารนั้น ย่อมมีเพียงชุดเดียว จำเป็นจะต้องใช้สืบพยานที่ศาลเดิมก่อน ควรให้บอกไปในหนังสือส่งประเด็นว่าพยานเอกสารจะรีบส่งไปภายหลังก่อนวันนัดสืบพยานของศาลทวีปประเด็น เมื่อสืบพยานประเด็นที่ศาลแห่งหนึ่งเสร็จแล้วก็ขอให้ส่งต่อไปสืบพยานประเด็นที่ศาลอีกแห่งหนึ่ง โดยคู่ความจะเป็นผู้กำหนดนัดวันสืบพยานที่ศาลทวีปประเด็นแห่งแรกตั้งเป็นต้น ทงขอให้ศาลสุดท้ายที่สืบพยานประเด็นได้กำหนดวันนัดฟังประเด็นกลับที่ศาลเดิมเสียเลยด้วย ทางเดิมจะได้ไม่เสียเวลาออกหมายนัดคู่ความให้มาฟังประเด็นกลับ เมื่อได้ส่งประเด็นไปเช่นนั้นแล้ว ส่วนวงก็คงอยู่ที่ศาลเดิมและทำการสืบพยานไปได้เรื่อย ๆ พอจะเสร็จคดีก็พ้องกับศาลทวีปประเด็นส่งถ้อยคำสำนวนมาให้ ยังผลให้คดีมีต้องล่าช้าเพราะการส่งประเด็นแต่อย่างใด

(๗) ทำแผนที่พิพาท บางท่านมักจะคิดไปว่าการทำแผนที่พิพาทล่าช้านั้นอยู่ที่เจ้าพนักงานที่ดิน ซึ่งศาลนั้น ๆ ควรจะขอความร่วมมือและเร่งรัดไปยังเจ้าพนักงานที่ดิน แต่ความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ เจ้าพนักงานที่ดินหรือช่างรังวัดพร้อมที่จะร่วมมือด้วยดีอยู่เสมอ แต่เหตุที่ล่าช้ามักจะอยู่ที่คู่ความ กล่าวคือ ถ้าศาลสอบถามไปยังเจ้าพนักงานที่ดินก็จะพบความจริงว่า ทนายโจทก์ได้ถือหนังสือของศาลไปส่งแก่เจ้าพนักงานที่ดินแล้ว เจ้าพนักงานที่ดินได้นัดหมายวันออกไปรังวัดทำแผนที่พิพาทพร้อมทั้งนัดหมายให้คู่ความทั้งสองฝ่ายนำเงิน

ค่าธรรมเนียมไปชำระฝ่ายละกึ่งหนึ่งต่อเจ้าพนักงานที่ดินก่อนวันออกไปรังวัด แต่ปรากฏว่าฝ่ายจำเลยเพิกเฉยมิได้นำเงินค่าธรรมเนียมไปชำระ เจ้าพนักงานที่ดินหรือช่างรังวัดจึงไม่อาจออกไปทำแผนที่พิพาทได้ บางทีฝ่ายจำเลยไม่ไปนำขตามที่นัดหมายไว้จึงต้องงดทำการรังวัดหรือบางทีก็ปรากฏว่าฝ่ายทนายโจทก์เองซึ่งรับหนังสือไปจากศาลแล้วเอาไปเก็บ หลงลืมไว้ที่สำนักงานทนายความเป็นเวลานานไม่นำไปส่งแก่เจ้าพนักงานที่ดิน ควรใช้วิธีแก้ข้อครหาของงานกระบวนการพิจารณา และออกหนังสือศาลถึงเจ้าพนักงานที่ดินโดยความยินยอมเห็นชอบของคู่ความทั้งสองฝ่ายว่า ในการนำเจ้าพนักงานไปรังวัด ถ้าคู่ความฝ่ายใดไม่นำเงินค่าธรรมเนียมไปชำระ ก็ให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชำระแทนไปก่อนจนครบถ้วนโดยผู้แพ้คดีในชั้นที่สุดจะเป็นผู้เสียในภายหลัง และถ้าถึงวันนัดออกไปทำการรังวัด ฝ่ายใดไม่ไปตามวันเวลากำหนดนัด ก็ให้เจ้าพนักงานที่ดินทำการรังวัดไปได้โดยให้ฝ่ายที่เป็นผู้นำแต่ฝ่ายเดียวถือว่าอีกฝ่ายหนึ่งสละสิทธิในการนำ ฝ่ายที่ไม่ไปยอมรับที่จะไม่มาขอให้ศาลสั่งทำแผนที่พิพาทใหม่เป็นครั้งที่สองอีก ถ้าการออกไปรังวัดนั้น ปรากฏว่าที่ดินแห่งนั้นยังมีชาวขังคู่ความยังมีได้เก็บเก็บขัง หรือมีนาทวมที่ดินอื่นเป็นท้องนาและมีคนชาวปลูกอยู่ คู่ความก็ยินยอมให้เจ้าพนักงานที่ดินทำการรังวัดหรือลากโซ่ ตลอดจนเหยียบย่ำตนชาวปลูกไว้จนไปได้โดยไม่เรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ใดทั้งสิ้น ส่วนหนังสือของศาลที่สั่งให้ทำแผนที่พิพาท ศาลก็จัดส่งไปยังเจ้าพนักงานที่ดิน โดยตรงไม่มอบให้คู่ความหรือทนายฝ่ายใดเป็นผู้ถือไป นอกจากนี้ควรพิจารณากระบวนการพิจารณากำหนดนัดพร้อมเพื่อสอบถามคู่ความเป็นระยะ ๆ ว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายได้นำเจ้าพนักงานที่ดินจัดการไปเพียงใดแล้ว มิใช่เมื่อสั่งให้ทำแผนที่พิพาทแล้วก็เก็บสำนวนรอหนึ่งไว้เฉย ๆ โดยเปล่าประโยชน์ ส่วนพิพาทซึ่งเป็นที่ดินมือเปล่าเช่น ส.ค. ๑ หรือ น.ส. ๓ ก็ให้ศาลเป็นผู้ออกไปทำแผนที่พิพาท เพราะไม่ต้องใช้หลักวิชาเหมือนกับที่ดินมีโฉนด ถ้าได้ปฏิบัติเช่นนั้นก็จะยังผลให้ได้แผนที่พิพาทโดยรวดเร็วไม่ล่าช้าเป็นแรมปี นอกจากนั้นควรพิจารณาด้วยว่า ที่คู่ความขอให้ทำแผนที่พิพาทนั้นมีความจำเป็นหรือไม่ ถ้าไม่มีความจำเป็นก็ไม่ควรสั่งให้ทำเพราะจะเป็นการเสียเวลาในการสืบพยานไปโดยใช่เหตุ

(๘) คดีที่รอนึ่ง ๆ อยู่ที่ศาล มีคดีเป็นจำนวนมากที่ได้มีการขอไว้เฉย ๆ

โดยไม่มีกัณฑ์พร้อมเพื่อสอบถามเป็นระยะ ๆ หรือไม่มีศวก จำเป็นจะต้องรอ อาทิเช่น
 ส่วนคนที่ต้องรอฟังผลคดีถึงที่สุดของศาลสูงในคดีอาญาเสียก่อน ... หรือคดีที่ต้องรอเพราะเหตุ
 อื่น ๆ อีกหลายประการ โดยมากมักจะเป็นคดีแพ่งส่วนคดีอาญาก็มีเหมือนกัน เช่น คดีฟ้อง
 ร้องเรียนเบียดความเท่าเทียมทางเพศให้รอฟังผลถึงที่สุดของอีกคดีหนึ่งเสียก่อน เป็นต้น รัชไว้เช่น
 นี้เป็นเวลาหลายปี คู่ความบางรายรอไม่ไหวเลยขอลาตายไปเสียก่อนก็มี ควรรอสำนวน
 ออกมาแล้วสั่งให้ออกหมายนัดหมายหรือคู่ความทั้งสองฝ่ายมาพร้อมกัน แล้วสอบถามว่าจะ
 ให้ทำอะไรกับคดีเหล่านี้ บางทีอาจโรคจิตกลัวคือ คู่ความบางรายในคดีแพ่งเมื่อหมาย
 ที่จะรอคอยฟังผลคดีถึงที่สุดของศาลสูง เลยขอยอมความไปเสียก็มีเป็นจำนวนมาก บางคดี
 เมื่อได้พิจารณาและปรึกษากับคู่ความทั้งสองฝ่าย แล้วเห็นว่าไม่จำเป็นต้องรอศาลสูง ก็สรุป
 รายงานกระบวนการพิจารณาพิพากษาแล้วสั่งเดิมแล้วให้มีการสืบพยานกันต่อไปรอดู เดียว จนเสร็จ
 คดี บางส่วนที่เป็นคดีแพ่งคู่ความก็อาจทักกันว่า ถ้าผลของคดีอาญาถึงที่สุด ฝ่ายจำเลย
 มีความผิดจำเลยก็ยอมใช้เงินให้โจทก์เป็นจำนวนเท่านี้เท่านี้บาท แต่ถ้าผลคดีอาญาถึงที่สุด
 ว่าจำเลยไม่มีความผิด โจทก์ยอมเป็นฝ่ายแพ้คดีโดยไม่เรียกทรัพย์สินหรือสิ่งใดจาก
 จำเลย ขอให้ศาลทนายยอมให้ตามที่ทักนั้น ซึ่งศาลก็อาจหาสัญญาประนีประนอมยอมความ
 ให้เป็นไปตามที่คู่ความทักนั้นได้ ในที่สุดคดีที่อื่น ๆ รัชไว้โดยมิได้ทำอะไรก็จะลดลงเป็น
 จำนวนมาก ส่วนคดีที่ยังเหลืออยู่บ้างอันจำเป็นต้องรอฟังผลคดีถึงที่สุดของศาลสูงจริง ๆ
 อย่างไม่มีทางแก้ไขอย่างไรรู้ได้ ก็ควรนัดพร้อมไว้เป็นระยะ ๆ ห่างกันประมาณ ๒ เดือน
 หงนเพื่อป้องกันมิให้คู่ความมาแสดงลาช้าในเรื่องที่ศาลสูงมีคำพิพากษาถึงที่สุดมาแล้ว จริง
 อยู่ศาลมักจะกำหนดให้โจทก์เป็นฝ่ายแถลงภายใน ๑๕ วัน นับแต่คดีถึงที่สุด ถ้าไม่
 แถลงให้ถือว่าโจทก์ทักฟ้อง แต่ศาลได้นัดสอบถามเป็นระยะ ๆ ด้วย เช่นนี้ศาลจะไม่
 ต้องรอถึง ๑๕ วัน คู่ความที่ตึงใจเพราะเห็นศาลเขาใจได้ ย่อมมาแถลงเร็วขึ้นอีกคำว่า
 ที่กำหนดไว้

(๕) การไกล่เกลี่ยให้ยอมความ ในคดีแรงนั้น ประมวลกฎหมายวิธี
 พิจารณาความแพ่งมาตรา ๒๐ ได้บัญญัติไว้ว่า "ในวาระที่การพิพาทที่จะได้ดำเนินไปแล้ว

เพียงใด ให้สามีอำนาจที่จะพยายามเปรียบเทียบให้รู้ความได้แก่ภรรยาหรือประนีประนอมยอมความกันในข้อพิพาทนั้น ดังนั้นควรถือเป็นหลักว่าคดีแห่งทุกเรื่องจะต้องพยายามหาทางที่จะให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้มีโอกาสเจรจาปรองดองตกลงกันด้วยดีเสมอไปไม่ว่าคดีนั้นจะสืบพยานไปแล้วรึมากน้อยเพียงใด การที่คู่ความตกลงปรองดองกันได้นั้นทำให้คู่ความทั้งสองฝ่ายอยู่เย็นเป็นสุข ไม่โกรธซึ่งกันและไม่ต้องอุทธรณ์ฎีกาให้เสียเวลา ไม่จำเป็นจะต้องไกล่เกลี่ยเฉพาะในชั้นของศาลเพียงครั้งเดียว เพราะในชั้นของศาลนั้นตัวความมักจะไม่น่าศาล ทั้งยังไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจที่จะตกลงด้วย แต่ทว่าต้องอาศัยทนายทั้งสองฝ่ายเป็นกำลังสำคัญ เพราะถ้าทนายแนะนำให้อยอมแล้ว ตัวความมักจะเชื่องช้า การพูดของศาลที่จะให้คู่ความตกลงกันด้วยดีก็เป็นสิ่งดีอย่างหนึ่งที่น่ากันยาก ทั้งสุดแต่รูปเรื่องของคดีนั้น ๆ ด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อคดีได้มีการประนีประนอมยอมความกันได้มาก ๆ เช่นนี้ ยังผลให้ไม่ต้องเสียเวลาสืบพยานกันไม่เป็นแรมปี

(๑๐) ข้อปลีกย่อยอื่น ๆ ความจริงยังมีอีกหลายเรื่องที่เป็นเรื่องปลีกย่อยของแต่ละคดีซึ่งสุดท้ายจะแยกแยะนำมากล่าวให้หมดได้ อาทิเช่น การส่งหมายเรียกและดำเนินฟ้องครั้งแรกมักจะส่งไม่ได้ ทนายยื่นคำร้องเลื่อนคดีอย่างเหตบ่อบ พยานที่เป็นราษฎรไม่น่าศาล คู่ความขอเลื่อนเพราะยังไม่ได้พยานเอกสารที่อ้างมาจากบุคคลภายนอก นายแพทย์ไม่ยอมมาศาล ฯลฯ ดังนั้นเป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องเหตุการณ์เฉพาะหน้าอันจะต้องแก้ไขตามสภาพของเหตุการณ์เป็นเรื่อง ๆ ไป จะวางหลักตายตัวยอมเป็นไปได้อย่างไร แต่ก็มีวิธีแก้เป็นเฉพาะเรื่องแต่ละครั้งไป เช่นเรื่องนายแพทย์ไม่มาศาลนั้น ถ้าสืบพยานอื่นไปหมดแล้วเหลือแต่นายแพทย์ และคู่ความไม่ยอมรับกันในเรื่องขาดผล แต่นายแพทย์มีหนังสือถึงศาลว่าติดราชการ เช่นนี้ ก็ต้องเลื่อนคดีไปอีก ๓ เดือนเศษ ทั้งยังต้องสืบพยานจำเลยอีกด้วย เพราะวันว่างของพนักงานอัยการและทนายไม่ตรงกัน ดังนั้น ก็ควรโทรศัพท์ไปที่โรงพยาบาลด้วยตนเอง หรือเชิญนายแพทย์ผู้นั้นมาปฐาตัวมาศาลประมาณ ๑๐ นาทีเท่านั้น นายแพทย์ก็คงเห็นใจและยอมร่วมมิตัวด้วยดี ดังนั้นเป็นต้น สรุปแล้ว การเร่งรัดคดีความของศาลในหัวเมืองนั้นต้องอาศัยความเป็นกันเองและความสามัคคีในจังหวัดนั้น ๆ เป็นสำคัญ ย่อมจะไม่เป็นการเหลือปากว่าแรงในอันที่จะปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี ทั้งผลที่จะได้รับนั้นก็ประจักษ์ชัดซึ่งจะได้รับผลแห่งความยุติธรรมไว้โดยรวดเร็วและอยู่เย็นเป็นสุขในที่สุด

คำแถลงท้ายเล่ม

อาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตง ได้รับงบประมาณก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ระหว่างการก่อสร้างที่โรงเรียนสตรีศึกษา ได้รับความร่วมมือจากผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา ข้าราชการ เทศบาลตำรวจ ท้องถิ่น และประชาชนชาวอำเภอเบตงเป็นอย่างดี งานเสร็จไปโดยเรียบร้อย เมื่อการก่อสร้างเสร็จจะต้องมีพิธีเปิดอีก ก็ได้รับความร่วมมือจากท่านที่กล่าวมาแล้วนั้นอีกเป็นอย่างดี

เป็นที่น่าปลื้มใจอย่างยิ่งที่สุด ที่การจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในอันที่พิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลจังหวัดเบตงหลังใหม่เล่มนี้ ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากบรรดาผู้ใหญ่เป็นอย่างดี โดยท่านโกศล อนันตพงศ์ อธิการพิเศษประจำเขต ๘ ท่านสมศักดิ์ วัฒนารักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา และ พล.ต.ต. หงส์ศักดิ์ ประทุมพรพาด รักษาการในตำแหน่งผู้บัญชาการตำรวจภูธร ๔ ได้กรุณาเขียนคำขวัญมาลงไว้เป็นเครื่องหมายเตือนใจ ท่านกรรมาธิการยวโรจน์ อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง ท่านกิตติ สันหนันทน์ อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเบตง และท่านวิกรม เมธาเดานนท์ รองประธานศาลฎีกา ได้กรุณาเขียนบทความ เรื่องราวต่างๆ ในสมัยที่ท่านทั้งสามรับราชการอยู่ที่อำเภอเบตง และท่านวิจิตร ปานะบุตร อดีตผู้พิพากษาศาลฎีกา ๕ ได้กรุณาเขียนบทความ วิเคราะห์คดีความในศาลหัวเมือง ทำให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จลงด้วยความมีคุณค่าโดยสมควร

แม้จะมีเรื่องราวอันจะตีพิมพ์ได้แล้ว หากไม่มีทุนรอนก็กระทำไปไม่ได้ แต่การจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในพิธีเปิดที่ทำการศาลจังหวัดเบตงได้สำเร็จลงถึงไปด้วยดีนี้ ได้รับความกรุณาปรานีจากท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายซึ่งที่ปรากฏนามและที่อยู่ในหนังสือเล่มนี้แล้ว ซึ่งเต็มใจของมาเองคงตายฝันอันชื่นใจ จากปากฟ้าสุราษฎร์แดนดิน โดยมีได้หวังตอบแทน

อนึ่ง ขอเรียนให้ท่านผู้มีเกียรติทราบอีกว่า ในช่วงเวลาเริ่มก่อสร้างจนถึงพิธีเปิด มีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายตำแหน่งผู้พิพากษาศาลจังหวัดเบตง ๒ ท่าน ข้าพเจ้าจำต้องเป็นผู้รวบรวมจัดทำหนังสือเล่มนี้แต่เพียงผู้เดียว จึงเป็นการแน่นอนที่จะหลีกเลี่ยงความบกพร่องไปไม่ได้ แต่หากท่านผู้มีเกียรติจะกรุณากล่าวถึงความผิดพลาดที่เกิดจากการกระทำโดยเล็งตั้งใจเป็นผลเสียเสียกว่าความไม่มีผิดเพราะไม่ได้กระทำอะไรเลย ก็อาจอภัยได้ทั้งหมด

ในวาระสุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าในนามของข้าราชการศาลจังหวัดเบตง ขอขอบพระคุณคุณทุกท่านที่ได้มาร่วมให้เกียรติในพิธีวางศิลาฤกษ์ และพิธีเปิดที่ทำการศาลจังหวัดเบตงในวันนี้ ตลอดจนท่านที่ได้ให้ความอุปการะช่วยเหลือ เพื่อให้งานในวันสำเร็จลงไปด้วยดี.

นายประสาน อารังกาญจน์

๓ สิงหาคม ๒๕๑๘

ขอขอบคุณ

ผู้ให้การะในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ คำนวณนามต่อไปนี้

- ๑ กองมรดกทหารวีระ จำกัด ๑๑-๑๓ ถนนสุขยางค์ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๒ พ.ศ.ศ. กิตติ ตันธะสุวรรณ ศภ.อ. เบตง จังหวัดยะลา
- ๓ ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิบบู ๘๖-๘๘ ถนนสุขยางค์ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๔ นายชูศักดิ์ วรรณรักษ์ ๕๑ ถนนฉางาขวดี อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๕ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ชาญไทยเบตง ๔๐/๒ ถนนรัตนกิจ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๖ ร้านทองไทยเฮงหลี ๒๑๑ ถนนจิระจินดา อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๗ ร้านไทยรุ่ง ๓๗ ถนนต้นจ้าวระ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๘ ร้านทองน้ำหิรัญ ๒๐ ถนนสุขยางค์ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๙ พ.ศ.อ. นกร พรหมชัย กก.ภ. จังหวัดยะลา
- ๑๐ นายประสิทธิ์ กาญจนบุษย์ ๔๔ กาญจนมา ๒ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- ๑๑ นายเตียง จัรัสรัมย์ ๖๔-๖๖ ถนนสุขยางค์ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๑๒ นายถัมภ์อิน แซ่ถัม ๒๓/๑๔ หมู่ที่ ๓ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๑๓ นายศรีพงษ์ ว่องไวพาณิชย์ ๔ ตรอกประพันธ์เกษ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๑๔ นายแพทย์สวนิชย์ ธาระวานิช ๑๒๘/๓ ถนนสุขยางค์ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๑๕ นายสุชีพ ชัยเจริญรัตน์ ๘ ถนนสุขยางค์ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๑๖ นาย ส. พุกผาสิริ บริษัท ไทยประติบัติประกันภัย จำกัด สาขาหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- ๑๗ นายสงวน ชัยเจริญรัตน์ ๖๐/๑ ถนนสุขยางค์ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๑๘ นายสุนทร สุขสวัสดิ์ ๓๘๕ ถนนติโรต อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- ๑๙ นายสมบัติ ธิปยานนท์ ๑๑-๑๓ ถนนรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- ๒๐ ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุวรรณวงกิจและก่อสร้าง ๓๘๖ ถนนติโรต อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- ๒๑ นายห่องหน้า แซ่ห่อง ๑๘ ถนนจันทโรทัย อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๒๒ นายหัยเต็ง แซ่ว่อง ๑๒ ถนนรัตนกิจ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา
- ๒๓ ร.ศ.ท. อุทัย ถาวร หัวหน้าต้นตืบาต อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

๒๔ นาย สิบเกียรณ์ พันธุ์พาศย์ ๓ ถนนอิสรชน อำเภอเบตง

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
(www.library.coj.go.th)